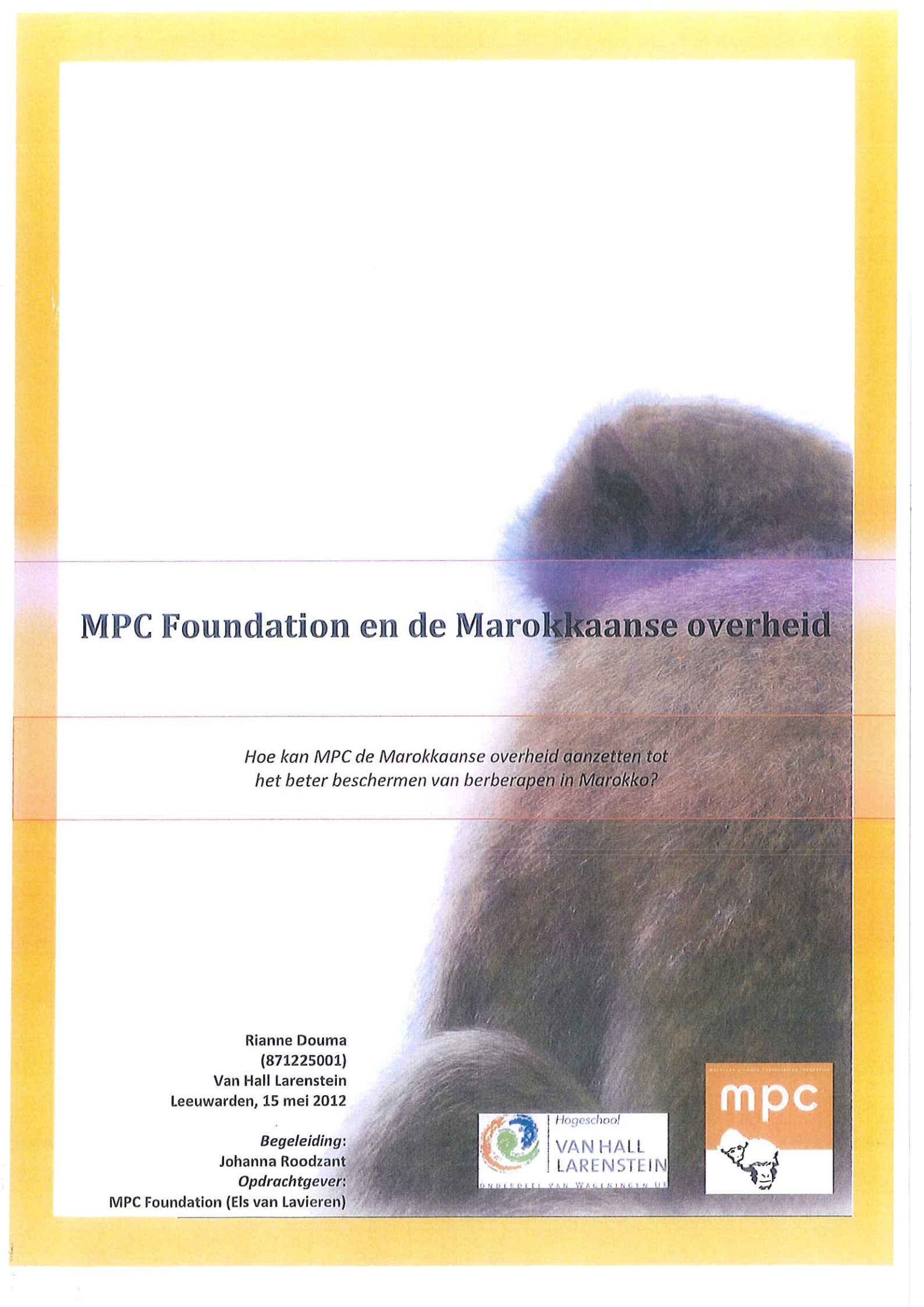

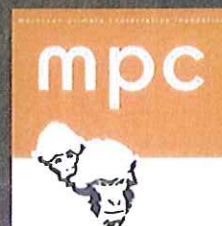

MPC Foundation en de Marokkaanse overheid

*Hoe kan MPC de Marokkaanse overheid aanzetten tot
het beter beschermen van berberapen in Marokko?*

Rianne Douma
(871225001)
Van Hall Larenstein
Leeuwarden, 15 mei 2012

Begeleiding:
Johanna Roodzant
Opdrachtgever:
MPC Foundation (Els van Lavieren)

MPC en de Marokkaanse overheid

Hoe kan MPC de Marokkaanse overheid aanzetten tot het beter beschermen van berberapen in Marokko?

Rianne Douma
(Rianne.douma@wur.nl)
15 mei 2012

Opleiding Diermanagement
Hogeschool Van Hall Larenstein
Agora 1
Leeuwarden

Begeleiding door:
Johanna Roodzant

Opdrachtgever:
Els van Lavieren, Moroccan Primate Conservation Foundation

Projectnummer:594000

Kernwoorden: Berberapen, Macaca sylvanus, Marokkaanse overheid, culturele dimensies, interventietechnieken, overheidsbeïnvloeding, Nederlandse Marokkanen, interculturele communicatie, natuurbeleving, wet- en regelgeving Marokko, IUCN, CITES, Moroccan Primate Conservation Foundation

Voorwoord

Via deze weg wil ik een aantal mensen bedanken.

Allereerst Els van Lavieren, opdrachtgeefster en oprichtster van de Moroccan Primate Conservation Foundation. Bedankt voor je hulp en je motiverende aanwijzingen en uiteraard bedankt voor jouw enthousiasme dat voor mij aanstekelijk werkt. Dat jouw doelen en die van de MPC Foundation gerealiseerd mogen worden en dat je met dezelfde kracht en moed doorgaat met de strijd tegen de handel in berberapen.

Dank aan Sanne de Jong die mij moed heeft in gepraat als ik er even doorheen zat, waarmee ik kon overleggen over strategieën.

Bedankt voor de begeleiding, Johanna Roodzant. Voor je input, advies, begeleiding en de rode draad te laten zien.

Dank aan mijn ouders, Nico Douma en Mieke Evink, die mijn frustraties moesten aan horen, maar die ook mijn teksten door wilden lezen ter correctie.

Rianne Douma
Naaldwijk, 15 mei 2012

Samenvatting

Het aantal wilde berberapen in Marokko neemt drastisch af. Een van de redenen hiervoor is de handel in jonge berberapen. Elk jaar worden er 300 tot 500 uit de populatie gevangen om verkocht te worden op de markt van de grote steden in Marokko en vervolgens naar Europa te worden gesmokkeld om als huisdier te dienen. Hoe de overheid aangezet kan worden tot het implementeren van de nieuwe wet- en regelgeving, wordt in dit rapport aan de MPC Foundation geadviseerd.

Het onderzoek is gebaseerd op literatuuronderzoek en interviews met vertegenwoordigers van verschillende organisaties die actief zijn of waren in Marokko.

Uit het literatuuronderzoek zijn verschillende facetten naar voren gekomen die een rol spelen bij het benaderen van de Marokkaanse overheid. Culturele dimensies zijn erg belangrijk om een goede strategie te bedenken bij veranderen van een kennis, houding en gedrag, in dit geval die van de Marokkaanse overheid.

Een thema dat ook een rol speelt in het benaderen van de Marokkaanse overheid is de opbouw van de regering en de corruptie die in het land heerst. De Marokkaanse regering is een gecompliceerd geheel dat moeilijk te begrijpen en te doordringen is. De corruptie in het land omvat veel instanties en agentschappen, ook die waar de MPC foundation en de bescherming voor berberapen van afhankelijk is.

Een opmerkelijk resultaat binnen de wetgeving van Marokko is dat de wetten voorzieningen hebben ter bescherming van berberapen. Berberapen staan op de lijst van beschermde dieren en plantensoorten. Ook internationaal worden berberapen beschermd. De berberaap staat op de rode lijst en wordt beschermd door CITES. Het probleem is dat de nationale wetgeving nog niet voldoende geïmplementeerd en gehandhaafd wordt. Bij het benaderen van de overheid dient men vooral op die aanpassingen in implementatie en handhaving aan te dringen.

Summary

The number of wild Barbary macaques in Morocco is declining drastically. One of the reasons for this decline is the trade in young Barbary macaques. Every year 300 to 500 individuals are taken from the population to be sold at the markets of the larger cities of Morocco. From there they are smuggled to Europe to be used as pets. How the government can be persuaded to implement the new law and legislation, is advised in this report.

This research is based on literature and interviews with organizations active in Morocco. Several facets are addressed by literature concerning the approach of the Moroccan government. Cultural dimensions are very important to consider when developing a good strategy to change an organization, in this case the Moroccan government.

A theme that plays a role as well, when approaching the Moroccan government, is the construction of the government and the amount of corruption that occurs in a country. The Moroccan government is a complex organization which is difficult to understand and to

penetrate. Corruption in this country includes many authorities and agencies, including those which MPC has to work with while protecting the Barbary macaques.

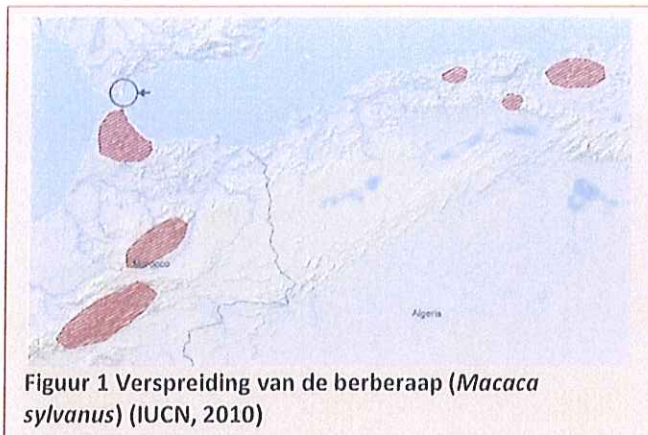
A remarkable result within the laws of Morocco is that the laws have provisions for the protection of Barbary macaques. This species is on the list of protected animal and plant species. Internationally Barbary macaques are protected as well by CITES and the IUCN Red list. The problem with the national law of Morocco is that the new law is not yet implemented and regulated by officials. When approaching the government, one should especially insist on those changes.

Inhoud

1. Probleemstelling.....	8
2. Doelstelling.....	12
3. Onderzoeksvragen.....	12
4. Begripsbepaling	13
5. Methoden.....	13
5.1. Onderzoeksontwerp en -type.....	13
5.2. Onderzoekseenheid.....	15
5.3. Dataverzamelmethode	15
5.3.1. Literatuurstudie	16
5.3.2. Interviews	16
6. Verwerken/analyseren van data	17
6.1. Analyse van de literatuur	18
6.2. Analyse van de interviews	18
7. Geschiedenis.....	19
7.1. Romeinen	19
7.2. Berbers	19
7.3. Arabieren.....	19
7.4. Alaouieten	20
7.5. Fransen en Spanjaarden.....	20
7.6. Onafhankelijk en een koninkrijk.....	21
7.6.1. Mohammed V.....	21
7.6.2. Hassan II.....	22
7.6.3. Mohammed VI.....	22
7.7. Conclusie	23
8. Marokko in cijfers.....	24
8.1. Demografische gegevens.....	24
8.2. Economie.....	25
8.2.1. Armoede.....	25
8.2.2. Toerisme.....	25
8.3. Onderwijs	26
8.4. Gezondheidszorg.....	26
8.5. Natuur en milieu.....	27
8.6. Conclusie	28
9. Politiek.....	29
9.1. Politiek systeem.....	29
9.2. Hoe zit de Marokkaanse regering in elkaar.....	29
9.3. De rol van de koning.....	32

9.4.	Corruptie	33
9.5.	Wet- en regelgeving	35
9.5.1.	Internationale wetgeving	35
9.5.2.	Nationale wetgeving Marokko	36
9.6.	Conclusie	38
10.	Cultuur	40
10.1.	Marokkaanse cultuur.....	40
10.2.	Natuur en Marokkaanse cultuur	43
10.3.	Conclusie	43
11.	Religie	44
11.1.	Islam	44
11.1.1.	Qur'an (Koran).....	45
11.2.	Marokko en de islam als geloof.....	45
11.3.	Dierenwelzijn in de Islam	45
11.4.	Conclusie	46
12.	Buitenland	48
12.1.	Houding naar het buitenland	48
12.1.1.	In het buitenland residerende Marokkanen	48
13.	Discussie	49
13.1.	Discussie van methoden.....	49
13.2.	Discussie van resultaten	49
14.	Conclusie	51
15.	Advies	53
	Bibliografie	I
	Bijlage 1: "Marokko in cijfers"	IX

1. Probleemstelling

Berberapen (*Macaca sylvanus*, L.) zijn een van de primaten die tot de soorten van het geslacht van de makaken (*Macaca*) behoren. Tot dit geslacht behoren ook de soorten *M. sylenus*, *M. fascicularis*, *M. sinica* en hun ondersoorten. Berberapen zijn apen uit de Oude Wereld, zonder staart en zijn de enige soort makaak die zich buiten Azië bevindt en de enige primate ten noorden van de Sahara.

Zowel Fa (1984) als Taub (1975) melden dat de berberaap tevens de enige primate is die, naast de mens, voorkomt in Europa. In Marokko en Algerije kan deze soort in het wild gevonden worden, maar berberapen waren vroeger wijd verspreid over het noorden van Afrika. Nu kunnen berberapen alleen gevonden worden in verscheidene kleine stukken bos in Marokko en Algerije, en een kleine – semiwilde – populatie op Gibraltar (Oates, 1996). De verspreiding van berberapen is te zien in Figuur 1. Uit het monitoren van berberapen in Marokko is gebleken dat het aantal individuen sterk gedaald is in de afgelopen 40 jaar (zie Tabel 1).

Tabel 1 Aantal berberapen in de afgelopen 40 jaar (IUCN, 2010) (Lavieren E. v., 2009)

Jaar	Aantal
1975	15.000
1999	6.000-10.000
2009	4.000-5.000

De berberaap wordt op verschillende manieren in zijn bestaan bedreigd. De grootste reden is de aanwezigheid van de mensen en de impact die de mens heeft op de omgeving en uiteindelijk op de biodiversiteit. Door Mouna en Camperio Ciani (2006) wordt dit verklaard doordat de zomers droger worden en de winters korter. Dit zou volgens hen de herder de mogelijkheid geven om langer in het leefgebied van berberapen te blijven, namelijk in het bos.

Daarnaast heeft, volgens Mouna en Camperio Ciani (2006), de mens nog een ander effect op de omgeving van berberapen. Het is bekend dat de mens de waterbronnen opeist, deze isoleert door er een muur om heen te bouwen of er omheen te blijven kamperen, waardoor het voor berberapen onmogelijk wordt om bij het water te komen.

Tevens hebben herders samen met hun vee invloed op het bestaan van berberapen doordat zij langer in het leefgebied van berberapen blijven. Er blijft niet voldoende voedsel over voor deze primaten, omdat veel opgegeten wordt door het vee. Hoe goed deze apen zich ook aan kunnen passen, er zijn niet voldoende mogelijkheden in het korte tijdsbestek voordat deze soort is uitgestorven. De aanwezigheid van het vee van de herders zorgt voor overbegrazing van het bosgebied. Door deze overbegrazing ontstaat er desertificatie. De meeste

voedingstoffen verdwijnen, zo ook de planten, zaden en insecten waarmee berberapen zich voeden. Als gevolg van het verdwijnen van voedsel gaan berberapen in de bewoonde gebieden bedelen om voedsel. (Lavieren E. v., 2005)

Volgens de parkwachters van de bossen waarin berberapen leven, zou de populatie berberapen te groot zijn om de kwaliteit van het bos te behouden. Hiermee bedoelen zij het strippen van de bast van de bomen door berberapen, wat door Camperio Ciani et al. (2001) verklaard wordt als een tekort aan vocht en nutriënten en eigenlijk alleen gezien wordt in droge zomers wanneer zij niet voldoende water tot hun beschikking hebben. Dit wordt op dezelfde wijze verklaard door Ménard et al. (1985). Daarnaast wijst het onderzoek van Camperio Ciani et al. (2001) uit dat de populatie berberapen in het desbetreffende gebied juist gedaald is en de schade aan de bomen veroorzaakt wordt door het vee van de herders. De conclusie van de parkwachters wordt hiermee door meerder onderzoekers weerlegd.

Een andere factor is het verdwijnen van de bomen waarin berberapen te vinden zijn, omdat die hen van voedsel voorzien. Ze eten niet alleen de bladeren, maar in droge tijden ook de

Figuur 2 Houstkoolwinning in de cederbossen van Marokko (Lavieren E. v., Charcoal production in the national park, 2011)

boombast. De bomen waarin deze makaak leeft, worden gebruikt voor het maken van houtskool. (zie Figuur 2). In 1975 wordt dit al door Fa gezien. (Fa J. , 1983) Men snoeit de takken van de cederbomen en laat deze tot houtskool verbranden. Dit is tevens gezien door Lavieren (Persoonlijke Communicatie, 2011).

Weer een andere reden van deze drastische daling is de handel in berberapen, met het doel deze dieren te houden ter vermaak of als huisdier. Verschillende organisaties melden de

handel in deze primatensoort die tevens wordt gemeld in verschillende onderzoeken.

Zowel Stichting AAP, BMCRif als MPC Foundation melden dat er gehandeld wordt in jonge berberapen, vaak niet ouder dan één jaar oud. Jonge apen worden bij hun familie weggevangen en verkocht op de markt of gepresenteerd om samen met toeristen gefotografeerd te worden. Ongeveer 300 tot 500 jonge dieren worden jaarlijks verhandeld. Dit is 50% te veel om de populatie stabiel te houden. (Lavieren & Wich, 2009)

De Moroccan Primate Conservation Foundation (verder MPC te noemen) is een Nederlandse stichting - actief in Marokko - die zich inzet voor de bescherming van berberapen in Marokko. Deze stichting wil de illegale handel in berberapen een halt toe brengen. MPC heeft veldonderzoek gedaan naar zowel de illegale handel als de wilde populatie, heeft

educatieve projecten opgezet, de opleiding van de douaneambtenaren verzorgt, de uitvoering van CITES-reglementen in Marokko ondersteund en gewerkt aan de CITES Appendix uplisting. De stichting heeft seminars georganiseerd, gelobbyd bij verschillende organisaties en bij de Marokkaanse overheid, gepubliceerd over de situatie van berberapen in Marokko, heeft de media opgezocht etc. (MPC Foundation, N.D)

Hoewel er tussen MPC en Haut Commissariat aux Eaux et Forêts et à la Lutte Contre la Désertification (verder Eaux et Forêts te noemen) een samenwerking bestaat, is er weinig vooruitgang geboekt. Eaux et Forêt valt direct onder de minister-president van Marokko en is te vergelijken met een ministerie.

De Marokkaanse overheid neemt te kleine stappen om berberapen voor uitsterven te behoeden en de handel in de jongen te stoppen. De samenwerking is er wel degelijk, maar verloopt erg moeizaam. De resultaten die wel geboekt zijn, zijn de eerder genoemde cursussen voor NGO's en douanebeambten, het trainen van medewerkers van Parc National d'Ifrane, maar ook het creëren van beschermde gebieden die de habitat van berberapen op sommige plaatsen in Marokko omvatten. (Lavieren E. v., Persoonlijke Communicatie, 2011)

Toch is het moeilijk om de Marokkaanse overheid echt bewust te maken van de problemen rond berberapen. MPC heeft vanaf het begin van haar oprichting in 2005 gelobbyd bij de Marokkaanse regering wat tot resultaat had dat de Marokkaanse overheid bewust gemaakt is van het feit dat de populatie berberapen achteruit gegaan is. De Marokkaanse overheid heeft dit in eerste instantie ontkend. Daarnaast zijn er, in overeenstemming met de Marokkaanse overheid, verschillende projecten georganiseerd voor de bescherming van berberapen. Het is van belang om een goed inzicht te krijgen in de werkwijze van de Marokkaanse overheid om de samenwerking tussen MPC en de Marokkaanse overheid te versterken.

Het probleem rondom berberapen is dat elk voorjaar 300 tot 500 jongen uit de populatie worden weggevangen. Hierdoor worden hele generaties uit het wild gehaald, waardoor een ongezonde opbouw van de populatie ontstaat. De jongen die worden gevangen, worden op

Figuur 3 Berberaap op de markt van Marrakech (Douma, 2011)

de markten in de grote steden van Marokko tentoongesteld ter vermaak van toeristen en lokale Marokkanen (Figuur 3). Tevens heeft van Lavieren (2005), (2009), (2004) (2008) in meerdere rapporten gemeld dat de jongen verhandeld worden aan omstanders om te dienen als huisdier, waakaap of manier om drugs te smokkelen. Omdat berberapen alles behalve geschikt zijn om als huisdier te dienen, worden de

dieren - wanneer ze te groot en te gevaarlijk zijn - gedumpt op straat of in het meest positieve geval aangeboden ter opvang bij een opvangcentrum. De voorlichting over het

houden van apen in het algemeen als huisdier is niet toereikend of bereikt de eigenaren niet. Op 25 februari 2011 melden zo wel www.20minutos.es (2011) en www.que.es (2011) dat in La Linéa de la Concepción, Spanje, een berberaap in beslag is genomen door de Spaanse autoriteiten. Het dier zou als huisdier gehouden zijn en is onder druk van de autoriteiten afgestaan aan een nabije dierentuin. Tevens wordt er in Dagblad *De Pers* (2011) een oproep gedaan aan iedereen die naar Marokko gaat om vooral geen berberapen te kopen of met hen op de foto te gaan. Ditzelfde bericht is ook te lezen in *Metro* (2011), waarbij gezegd wordt dat het absoluut geen goede huisdieren zijn.

Ondertussen blijft het probleem van handel in berberapen bestaan. De Marokkaanse overheid besteedt onvoldoende aandacht aan de bescherming van deze primaat. Controle op het vangen, verkopen en smokkelen van deze dieren is er niet tot nauwelijks. De Marokkaanse overheid moet ertoe aangezet worden de eigen wet- en regelgeving te implementeren en te handhaven.¹ Het doel van dit onderzoek is dan ook te kijken hoe de Marokkaanse overheid te beïnvloeden is op dit gebied.

¹ Deze stelling komt van de Moroccan Private Conservation Foundation en is daarom als opdracht door hen aangewezen.

2. Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is een duidelijk beeld te krijgen van de Marokkaanse overheid en een advies te geven aan MPC over hoe MPC de samenwerking met de Marokkaanse overheid in stand te houden, dan wel te verbeteren, zodat de bescherming van berberapen gerealiseerd wordt en de illegale handel in deze primaten gestopt wordt. MPC wil weten wat de beste wijze van benaderen van de Marokkaanse overheid is en op welk niveau er ingestapt zou kunnen en moeten worden. Het is hierbij van belang te weten welke houding aangenomen moet worden en op welke wijze de Marokkaanse regering benaderd moet worden.

3. Onderzoeksvragen

Hoofdvraag:

Hoe kan de samenwerking tussen de Moroccan Primate Conservation Foundation en de Marokkaanse overheid verbeterd en intensiever worden om een betere bescherming van berberapen te realiseren?

Subvragen:

- 1) Welke wet- en regelgeving voor dierenwelzijn bestaat er in Marokko?
 - a) Welke internationale afspraken en verdragen, door Marokko ondertekend, zijn er rondom natuurbeschoud en –bescherming?
 - b) Wat staat er genoemd in de Marokkaanse wet- en regelgeving betreffende de bescherming van berberapen?
 - c) Hoe wordt deze wet- en regelgeving geïmplementeerd en gehandhaafd?
- 2) Hoe functioneert de Marokkaanse overheid?
 - a) Welke niveaus zijn er binnen de Marokkaanse overheid?
 - b) Hoe functioneert de Marokkaanse overheid op politiek vlak?
- 3) Welke prioriteiten heeft Marokko in het huidige politieke klimaat?
 - a) Welke rol spelen mensenrechten in Marokko?
 - b) Welke rol speelt de economie in Marokko?
 - c) Welke rol spelen natuurbeschoud en –bescherming in Marokko?
 - i) Welke rol spelen natuurbeschoud en –bescherming in andere Arabische landen?
 - ii) In welke mate zijn zowel Marokkanen als Nederlandse Marokkanen geïnteresseerd in natuur, milieu?
 - (1) In welke mate zijn Nederlandse Marokkanen aangesloten bij organisaties voor goede doelen en/of milieuorganisaties?
- 4) Hoe kan de Marokkaanse overheid beïnvloed worden?
 - a) Welke invloed hebben, in het buitenland residerende, Marokkanen op hun vaderland?
- 5) Met welke factoren moet er rekening gehouden worden bij het benaderen van de Marokkaanse regering?
 - a) Welke aspecten spelen een rol in de Arabische cultuur?
 - b) Welke aspecten spelen een rol in de Marokkaanse cultuur?

- i) Welke rol speelt religie binnen de Marokkaanse cultuur?
- 6) Hoe is de houding van de Marokkaanse overheid tegenover buitenlandse mogendheden?
 - a) Hoe is de houding van de Marokkaanse overheid tegenover andere overheden?
 - i) Hoe is de houding van de Marokkaanse overheid tegenover Europa?
 - ii) Hoe is de houding van de Marokkaanse overheid tegenover andere Arabische landen?
 - iii) Hoe is de houding van de Marokkaanse overheid tegenover andere Afrikaanse landen?
 - iv) Hoe is de houding van de Marokkaanse overheid tegenover westerse landen?
 - b) Hoe gaat de Marokkaanse overheid om met nationale en internationale NGO's?
 - c) Hoe is Nederland vertegenwoordigd in Marokko?
 - i) Welke diplomatieke kanalen zijn er?
 - ii) Welke handelskanalen zijn er?
 - iii) Wat zijn de traditionele banden tussen Nederland en Marokko?
 - (1) Welke stedenbanden zijn er tussen Nederland en Marokko?
 - (2) Welke banden zijn er tussen Nederland en Marokko door middel van mensen?

4. Begripsbepaling

Nederlandse Marokkanen:

Nederlanders met een Marokkaanse achtergrond. Deze groep is in drieën te delen:

- zij die in Marokko geboren zijn, zijn eerste generatie Nederlandse Marokkaan;
- zij die één ouder hebben die in Marokko is geboren, zijn tweede generatie Nederlandse Marokkaan;
- zij van wie beide ouders in Nederland zijn geboren en van wie ten minste één grootouder in Marokko is geboren, is een derde generatie Nederlandse Marokkaan en is een autochtone Nederlander. (Colofon, 2004) (Forum.nl, 2003)

5. Methoden

5.1. Onderzoeksontwerp en -type

De eerste stap van dit onderzoek was het doen van een literatuurstudie, waarbij gezocht is naar beschikbare informatie die van toepassing was op de verschillende onderzoeksvragen in dit onderzoek. Er is voor een literatuurstudie gekozen, omdat er voldoende informatie te verkrijgen was via verschillende bronnen die antwoord kunnen geven op de gestelde onderzoeksvragen. Deze methode past bij kwalitatief onderzoek, omdat hierbij gebruik gemaakt wordt van verschillende databronnen en de nadruk ligt op het begrijpen of doorgronden van de gevonden informatie. Er is hierbij ook gebruik gemaakt van het verkrijgen van cijfers, het verkrijgen van meningen, belevingen en ervaringen binnen een

bepaalde situatie. Uit deze eerste stap is gebleken welke aspecten verduidelijking nodig hebben. Om deze verduidelijking te krijgen, is er een tweede stap genomen worden.

De tweede stap die in dit onderzoek genomen is, is het houden van interviews, omdat door middel van deze techniek meningen verkregen konden worden over de huidige situatie in Marokko en deze meningen de gevonden literatuur zouden kunnen ondersteunen of ontkrachten.

Naar de te interviewen personen is eerst een aankondigingbericht gestuurd met daarin het onderwerp van het te houden interview. De personen die uitgenodigd zijn voor een interview zijn met zorg gekozen. Het waren personen die een beeld kunnen geven over de situatie rondom natuur en milieu in Marokko, maar ook personen of instanties die informatie kunnen verschaffen over de huidige sociale en politieke situatie in dit land.

Er zijn zeven uitnodigingen verstuurd om een interview te houden. Hierop zijn twee reacties terug gekomen.

Een interview valt onder een beschrijvend onderzoek, waarbij gekeken wordt naar de gevoelens, belevingen en ervaringen van mensen en/of situaties. Er werd in eerste instantie gekeken naar feitelijke informatie, zoals hoe de Marokkaanse regering in elkaar zit en hoe deze functioneert en welke wet- en regelgeving in Marokko, maar ook internationaal, betrekking hebben op de bescherming van berberapen. Daarbij is door middel van een beschrijvend onderzoek objectiviteit en neutraliteit behouden. Er is een beschrijving gemaakt van hoe de huidige situatie is en niet van de gewenste situatie.

De onderwerpen die onderzocht zijn om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden, zijn:

- de demografische gegevens van Marokko, omdat deze van belang zijn bij het vormen van een beeld over de huidige situatie in Marokko. Hierbij is gekeken naar het BNP, het aantal inwoners, het onderwijsniveau, de cijfers in de gezondheidszorg. Aan de hand van deze gegevens kan opgemaakt worden welke aspecten verbeterd moeten worden. (zie hoofdstuk 8 Marokko in cijfers);
- de politiek in Marokko zal bekeken worden op verschillende niveaus. Er zal gekeken worden naar hoe de politiek in elkaar zit, wie verantwoording af moet leggen aan wie en op welk niveau ingestapt kan worden om de juiste druk uit te oefenen op de politiek (zie hoofdstuk 9 Politiek);
- Tevens zal er gekeken worden naar de houding van de Marokkaanse politiek tegenover verschillende aspecten. Het gaat er hierbij om uit te zoeken welke onderwerpen op dit moment van belang zijn en waar geld en tijd geïnvesteerd moet worden;
- de natuurbeleving van Marokkanen, zowel in Marokko als in Nederland. Op deze manier kan er een beeld verkregen worden of Marokkanen er belang in zien om natuur te beschermen en daarmee ook de bescherming van berberapen te realiseren;

- de cultuur van het land. Het is van belang om dit aspect te bestuderen, omdat dit veel over het land en de regering zegt. Hierdoor kan een beeld gevormd worden over de wijze van benaderen van personen, maar ook zeker hoe de Marokkaanse overheid het best benaderd kan worden;
- de wet- en regelgeving, zowel nationaal als internationaal. Een van de wet- en regelgevingen waar naar gekeken moet worden is de CITES conventie. Aangezien Marokko hiermee ingestemd heeft en de overeenkomst heeft getekend, moet het zich aan deze regels houden. Daarnaast heeft Marokko in de zomer van 2011 een nieuwe wetgeving aangenomen met betrekking tot de handel in dieren. Totdat deze wetgeving in ontwikkeling was, was er geen specifieke regelgeving voor de verkoop en het houden van wilde dieren. Met de nieuwe wetgeving zou er een grote sprong voorwaarts gemaakt zijn. Om te kijken welke consequenties de verkoop en het houden van wilde dieren heeft, zal de nieuwe Marokkaanse wetgeving bestudeerd worden;
- De religie van een land kan van grote invloed zijn op de gebruiken, normen en waarden van dat land. In Marokko is de Islam met de Koran van groot belang in het dagelijks leven. Het is niet zo belangrijk als in landen als Saoedi Arabië, waar er strikt geleefd wordt naar de regels van dit heilige boek, maar indirect wordt er wel waarde gehecht aan de regels die de Islam stelt. Het is dus van belang om te kijken welke normen en waarden er volgens de Koran en Islam zijn op het gebied van dieren en hun welzijn.

Voor de zoektermen en bronnen die gebruikt zullen worden, wordt verwezen naar hoofdstuk 5.3 “Dataverzamelmethode”.

5.2. Onderzoekseenheid

In dit onderzoek is de onderzoekseenheid de Marokkaanse overheid². Binnen deze onderzoekseenheid vallen alle overheidsinstanties, politieke partijen en overheidsorganen. Dit zijn tevens het eenheidsbegrip in dit onderzoek. Elke onderzoekseenheid heeft eigenschapsbegrippen. In dit onderzoek zijn de eigenschapsbegrippen van de eenheid de samenwerking met de MPC Foundation en de houding van de eenheid, de Marokkaanse overheid. De context van de onderzoekseenheid is het beschermen van berberapen in Marokko.

5.3. Dataverzamelmethode

Voor dit onderzoek zijn verschillende dataverzamelmethoden gebruikt. In onderstaande paragrafen worden de verschillende methoden toegelicht.

² De opdrachtgever, de Moroccan Primate Conservation Foundation, heeft aangegeven dat zij de overheid wil beïnvloeden in haar besluitvorming. Om deze reden is in dit onderzoek de Marokkaanse overheid als onderzoekseenheid genomen.

5.3.1. Literatuurstudie

Allereerst is er een literatuurstudie gedaan. Google Scholar is onder andere gebruikt om te zoeken naar artikelen en andere literatuur. De artikelen die niet via vrije toegang beschikbaar waren, zijn gezocht in de WUR digitale bibliotheek en Green-I en zijn via deze weg gedownload. Ook de bibliotheken van Hogeschool Van Hall Larenstein en andere aangesloten instellingen zijn gebruikt voor het zoeken naar relevante informatie. Tevens is de collectie van de bibliotheek van Den Haag geraadpleegd. Daarnaast is er gezocht door middel Scirus, een zoekmachine voor wetenschappelijke publicaties. Ook is er gebruik gemaakt van krantenbanken om actuele informatie te kunnen vinden.

Zoals eerder in hoofdstuk 5.1 Onderzoeksontwerp en –type is gemeld, zijn er een aantal onderwerpen waarover informatie gezocht is. Om de juiste informatie te vinden, zijn er bepaalde zoektermen gebruikt.

5.3.2. Interviews

Om meer informatie te verzamelen over het benaderen van de Marokkaanse regering en hoe zij te beïnvloeden is in haar houding ten opzichte van de bescherming van berberapen is ervoor gekozen om interviews te houden.

Afhankelijk van wie er geïnterviewd is, is er op deze manier inzicht verkregen in:

- De mening over de Marokkaanse regering;
- De ervaringen over de wijze van benadering van de Marokkaanse overheid;
- De kennis van Marokkanen en Nederlandse Marokkanen over natuur;
- De kennis van Marokkanen en Nederlandse Marokkanen over de huidige politiek in Marokko;
- De kennis van Marokkanen en Nederlandse Marokkanen over het beïnvloeden van de Marokkaanse overheid;
- De houding van de Marokkaanse cultuur tegenover dierenwelzijn;
- De kennis van Marokkanen en Nederlandse Marokkanen over dierenwelzijn.

Door het houden van interviews is er één op één contact met de te ondervragen persoon, kan er door gevraagd worden over een bepaald onderwerp, kan er verduidelijking gevraagd worden over een bepaald onderwerp en is het mogelijk de emotie achter het gegeven antwoord te zien. Ook dit laatste aspect is van belang. Een geschreven tekst kan statisch zijn, maar door de emotie van een gezicht af te lezen, kan er ook een bepaalde gevoelswaarde aan het gegeven antwoord toegekend worden.

De geïnterviewde personen zijn met zorg gekozen. In onderstaande subparagrafen zullen de te interviewen personen toegelicht worden met enige achtergrondinformatie. De contactgegevens per organisatie zijn aangegeven in de blokken bij elke subparagraaf.

Er is een brief gestuurd naar de te interviewen personen om hen op de hoogte te stellen van het feit dat zij uitgekozen zijn om over dit onderwerp geïnterviewd te worden. Er is gekozen voor een brief per post, omdat dit minder snel verdwijnt tussen alle andere berichten die bijvoorbeeld via e-mail verstuurd worden. In deze brief is een korte uitleg gegeven over het doel van het interview.

International Fund for Animal Welfare (IFAW)

IFAW
Rikkert Reijnen
Javastraat 56
2585 AR Den Haag
☎ 070-33 55 011
✉ rreijnen@ifaw.org
🌐 www.ifaw.org/ifaw_netherlands

IFAW is een non-profit organisatie die opkomt voor rechten van verschillen diersoorten. Het doel van het IFAW is het welzijn van dieren in de wereld te verbeteren. Daarbij gaat het om zowel huisdieren als in het wild levende dieren. Het IFAW wil dit bereiken door de commerciële uitbuiting van dieren terug te dringen, natuurlijke leefgebieden te beschermen en

dieren in nood te helpen. (IFAW, 2009)

Rikkert Reijnen is binnen het IFAW actief als public affairs officer en als campainer. In het verleden is hij werkzaam geweest bij Stichting AAP als public affairs coördinator. Hij heeft een bachelor psychologie gedaan en vervolgens een master in public affairs. (LinkedIn, 2011) Tevens is hij voorzitter in de raad van bestuur van de MPC Foundation. (MPC Foundation, N.D) Hij is dus de uitgelezen persoon om informatie te verschaffen over de berberapenproblematiek en samenwerking met de Marokkaanse overheid. Zowel voor het IFAW als voor de MPC Foundation heeft hij informatie verzameld over samenwerking met overheden.

Kantara

Kantara
dhr. Mostafa El Filali
P. Hans Frankfurthersingel 200
1060 TN Amsterdam
☎ 06 - 22 21 16 53
✉ info@kantara.nl
🌐 www.kantara.nl

"Kantara is een zelfstandige non-profit organisatie die vanuit een positieve benadering zich inzet voor een duurzame wereld. De stichting heeft als doel een brug te slaan (Kantara is het Arabische woord voor brug) tussen Nederland en Marokko op het gebied van milieu en duurzame ontwikkeling." (Kantara, 2011)

"De kracht van Kantara is dat ze een breed netwerk heeft opgebouwd in zowel Marokko als Nederland. Het netwerk vormt de basis voor het uitwisselen van ervaringen en het opzetten van gezamenlijke themaprojecten als water, zwerfafval, energiebesparing, bergtoerisme etc. In beide landen worden de lokale gemeenten, scholen, NGO's en bedrijven geïnspireerd en gemotiveerd voor een groene, leefbare en duurzame leefomgeving. Juist via een dergelijke multiculturele benadering uit verschillende landen komt een mondiaal onderwerp als milieu tot zijn recht." (Kantara, 2011) El Filali heeft een mastersdegree in Biologie aan Universit  Abdelmalek Essa di in T toun, Marokko. Daarna heeft hij nogmaals biologie gestudeerd aan de Hogeschool van Amsterdam. Hij is lid van het bestuur van Kantara.

6. Verwerken/analyseren van data

Om de gevonden data te kunnen gebruiken, moeten deze geanalyseerd worden. In onderstaande paragrafen wordt de analyse per methode toegelicht.

6.1. Analyse van de literatuur

Om tot een goede analyse van alle gevonden informatie te komen, is er gebruik gemaakt van triangulatie van de data. Hierbij is er gekeken of de gevonden informatie overeenkomt met andere gevonden informatie. Daarna is de gevonden literatuur gewaardeerd op relevantie en betrokkenheid met het onderwerp en de onderzoeksvraag. Vervolgens zijn de teksten verwerkt met de onderzoeksvragen in het achterhoofd en zijn deze gebruikt in het rapport om de onderzoeksvragen te beantwoorden.

6.2. Analyse van de interviews

De antwoorden die door de respondenten op de vragen in het interview zijn gegeven, zijn gelabeld en in een tabel gezet die een overzicht verschaft van de gegeven antwoorden. Daarna zijn de verkregen gegevens verwerkt in de resultaten met de onderzoeksvragen in het achterhoofd. In dit onderzoek wordt een samenvatting gegeven van wat de respondenten denken over de thema's die tijdens het interview en in het rapport behandeld worden.

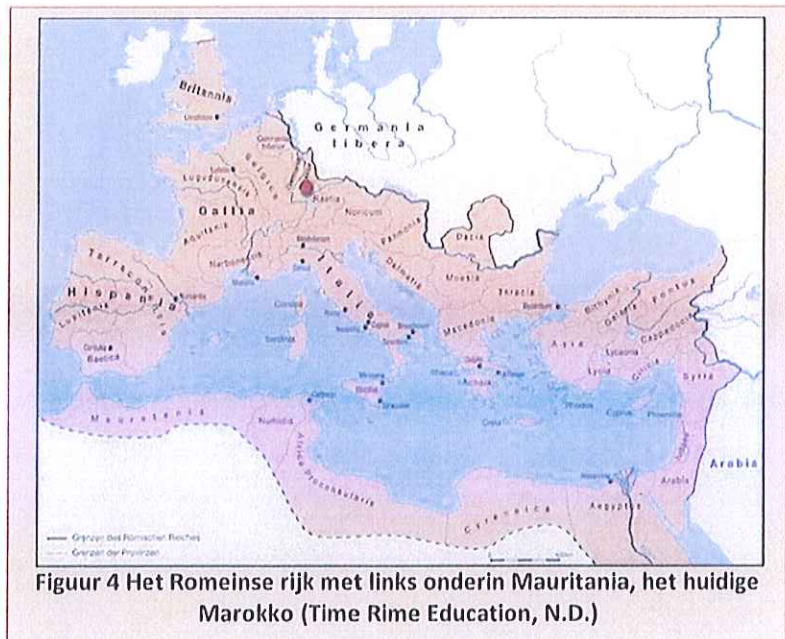
De interviews kunnen de literatuur aanvullen, omdat door middel van deze interviews de gevonden literatuur onderbouwd of ontkracht kan worden.

7. Geschiedenis

De Marokkaanse geschiedenis gaat ver terug. Om een zo'n compleet mogelijke, maar beknopte geschiedenis van Marokko weer te geven, zijn in onderstaande paragrafen de verschillende tijdperken toegelicht. Dit is van belang, omdat de geschiedenis van een land invloed kan hebben op de houding van een land naar het buitenland of een buitenlandse organisatie.

7.1. Romeinen

De Romeinen heersten in Marokko vanaf het jaar 40 na Christus. Het werd door hen Mauretanië Tingitana genoemd. Zij beheersten een uitgestrekt, maar slecht te definiëren gebied in het noord westen van Afrika, het huidige Marokko (zie Figuur 4). De gebieden werden beheerst op basis van allianties met lokale stamhoofden en niet op basis van een militaire macht. Het gebied zou van economische waarden zijn voor de Romeinen. Zo werden er olijven

verbouwd, werd er wijn gemaakt en werd er vis geëxporteerd vanuit Marokko. Daarnaast werd er ijzer, lood, zilver en koper uitgevoerd. (One World Publications, n.d.)

7.2. Berbers

Het Berbervolk komt van oudsher voor in Marokko. Onder het Berbervolk zijn verschillende stammen die ieder hun eigen naam hebben. De berbers hebben zich steeds aangepast of verzet tegen de heersende mogendheden in hun leefgebieden, maar bleef toch een hechte gemeenschap. Voordat de Arabieren in het noord westen van Afrika arriveerden, waren berbers christen, jood of hingen een andere religie aan. (BBC, n.d.)

Tot 1933 blijven Berberstammen zich verzetten tegen de kolonisatie van Marokko door Frankrijk en Spanje. (BBC, n.d.)

7.3. Arabieren

In de zevende eeuw veroverden de Arabieren het noorden van Afrika en zo ook Marokko. Zij brachten de Islam met zich mee en het grootste deel van de bevolking bekeerde zich tot deze godsdienst. Binnen de groep die als Arabieren wordt aangeduid, zijn veel verschillende stammen te onderscheiden. Zo waren er de Almoraviden, de Abassiden, de Almohaden, de Meriniden en de Alaouieten. Deze laatste stam claimde dat zij afstammelingen waren van de

profeet Mohammed. Deze dynastie regeert Marokko sinds de zeventiende eeuw. Wanneer iemand van de profeet afstamt en deze afstamming claimt, geeft dit de afstammeling een hogere status.

7.4. Alaouieten

De Alaouiten slaagden erin om hun positie te versterken, en hoewel het koninkrijk kleiner was dan de vorige rijken in de regio bleef het toch welvarend. De Alaouiten slaagden er ook in om gebieden in te lijven over verschillende eeuwen: Tanger (1684), en El Jadida (1769) van de Portugezen. In 1895 kochten ze kaap Juby van het Britse Rijk.

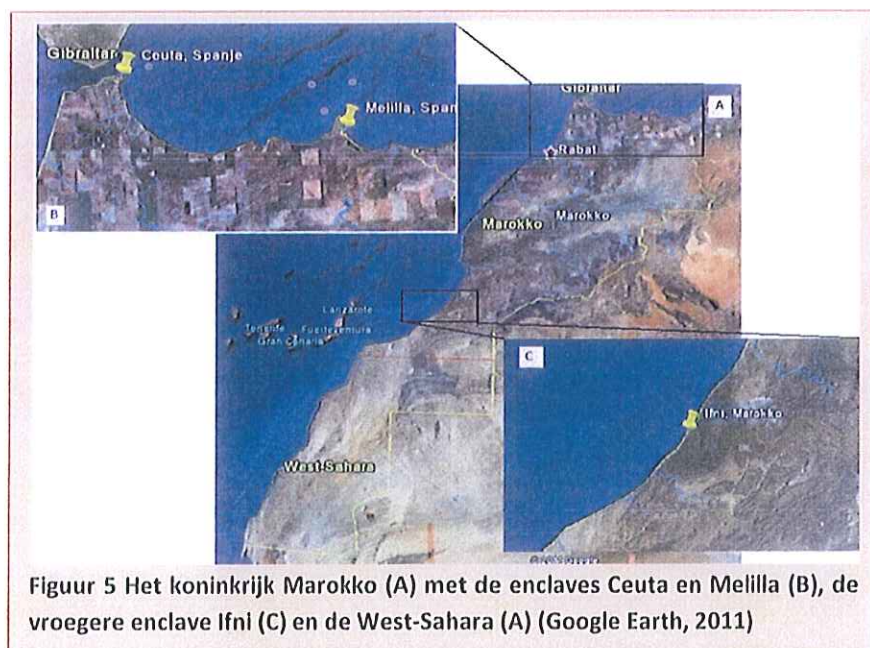
Ondanks de zwakte van haar autoriteit, slaagde de Alaouite- dynastie erin om Marokko tijdens de 18e en 19e eeuw onafhankelijk te houden, terwijl andere staten in de regio overgenomen werden door het Ottomaanse Rijk, Frankrijk of het Britse Rijk. Maar in de late 19e eeuw lokte Marokko's zwakte en instabiliteit Europese interventie uit om bedreigde investeringen te beschermen en economische concessies af te dwingen. In de eerste jaren van de 20e eeuw vond een reeks diplomatieke manoeuvres plaats waarbij de Europese mogendheden en Frankrijk in het bijzonder hun interesses in Noord Afrika lieten blijken. Disputen over Marokkaanse soevereiniteit waren een onderdeel in de kettingreactie die leidde tot de Eerste Wereldoorlog.

7.5. Fransen en Spanjaarden

Tussen 1900 en 1912 begon de wedloop om Afrika. Veel Europese landen probeerden voet aan de grond te krijgen in Afrikaanse gebieden. Ook Marokko werd betrokken bij deze wedloop. Frankrijk en Spanje hadden beiden hun zinnen gezet op het noord Afrikaanse land. (Gascoigne, 2011)

In het jaar 1900 maken Frankrijk en Italië een geheime afspraak waarbij ze elkaar een land toekennen. Frankrijk krijgt Marokko, Italië krijgt Libië. In 1902 wordt er een soortgelijke afspraak gemaakt tussen Frankrijk en Spanje. Deze afspraak zou zorgen voor een verdeling van het Marokkaans grondgebied. (Gascoigne, 2011)

In 1904 wordt er nog een afspraak gemaakt, dit maal tussen Frankrijk en Groot-Brittannië. Hierbij wordt afgesproken dat Frankrijk vrij mag handelen in Marokko,

Figuur 5 Het koninkrijk Marokko (A) met de enclaves Ceuta en Melilla (B), de vroegere enclave Ifni (C) en de West-Sahara (A) (Google Earth, 2011)

geen forten zal bouwen aan de noordkust van Marokko, tegenover het schiereiland Gibraltar, dat Groot-Britannië zich toegeëigend heeft. In ruil daarvoor erkent Frankrijk de Britse macht in Egypte. (Gascoigne, 2011)

Terwijl al deze afspraken gemaakt worden, is Marokko nog steeds onafhankelijk. (Gascoigne, 2011)

Door de conferentie van Algeçiras in 1906, die Marokko toewijst aan Frankrijk als protectoraat, werd het gezag van het Sultanaat van Marokko ondermijnd. De sultan van Marokko besloot in 1912 tot het overdragen van de macht aan Frankrijk. Spanje kreeg zeggenschap over haar historische enclaves, Melilla en Ceuta, in het noorden van Marokko. (Gascoigne, 2011)

Voor de komende veertig jaar was Marokko in handen van twee Europese mogendheden. (Gascoigne, 2011) Dit is nog steeds te zien in de voertaal binnen de politiek en de elite van Marokko. Zij spreken vooral Frans en weinig Marokkaans Arabisch of Hoog Arabisch. Daarbij komt dat bijvoorbeeld het school systeem berust op het Franse schoolsysteem. (Voor uitleg over het onderwijssysteem wordt verwezen naar paragraaf 8.3 Onderwijs)

Volgens Steven Adolf (Adolf, 2005, p. 272) werd Marokko feitelijk door Frankrijk bestuurd, maar bleven veel bestuursvormen Marokkaans, waardoor de Marokkanen zich later makkelijker met hun eigen natie konden vereenzelvigen en veel minder last hadden van de identiteitscrisis waarin veel Algerijnen belandden.

7.6. Onafhankelijk en een koninkrijk

7.6.1. Mohammed V

Niets leek er op dat Mohammed Ben Youssef (Figuur 6) de eerste koning van Marokko zou worden. Als derde zoon van de broer van de heersende sultan zou hij niet in aanmerking komen voor de troon. Toen Marokko onder het protectoraat van Frankrijk kwam te staan, werd zijn vader als plaatsvervanger van de sultan aangewezen. Mohammed werd door de Raad van Oelema (islamitische geleerden) aangewezen als de opvolger van zijn vader. Dit werd waarschijnlijk vanuit Frankrijk gestuurd, omdat Mohammed een timide en gedweeë jongen was en geen bedreiging voor het protectoraat zou vormen.

Figuur 6 Mohammed Ben Youssef (rulers.org)

De Franse autoriteiten hadden het mis. Daar waar Sultan Mohammed V nog trouw was aan Frankrijk in het begin van zijn regeerperiode en tijdens de Tweede Wereldoorlog, hield hij zich in 1947 tijdens een toespraak in Tanger niet aan de voorgeschreven en door de Franse autoriteiten goedgekeurde tekst. Doordat de macht van Sultan Mohammed van begin af aan klein was, kon de sultan niet veel tegen het Franse protectoraat beginnen. Achter de schermen steunde hij wel de nieuwe politieke partij en verzetsbeweging *Istiqlal*, wat onafhankelijkheid betekent. Mohammed V maakte zich hiermee niet populair bij de Franse machthebbers en dit leidde tot openlijke kritieken aan

het adres van de sultan. De Marokkanen vonden hem daarentegen alleen maar interessanter en zijn populariteit onder de bevolking steeg. Het Franse protectoraat dacht een bedreiging in de sultan te zien en verbande hem naar Madagaskar waar hij samen met zijn familie drie jaar verbleef. In 1955 keerde hij terug naar Marokko en in 1956 verkreeg Marokko zijn onafhankelijkheid. Mohammed V deed afstand van zijn titel als sultan en riep zichzelf uit tot koning.

Koning Mohammed V overleed in 1961 tijdens een operatie aan zijn neus. Vermoedelijk overleed hij aan een hartstilstand, maar er zijn ook geruchten dat zijn zoon Hassan achter de dood van Mohammed V zat. (encyclopedia.com, N.D.)

7.6.2. Hassan II

Hassan II was de eerste echte koning na het koloniale bewind en regeerde het land met strakke hand. In december 1962 werd bij referendum een nieuwe grondwet goedgekeurd en in mei 1963 werden de eerste parlementsverkiezingen gehouden, waarbij de koningsgezinden wonnen. In juni 1965 stelde Hassan de grondwet buiten werking en vormde een nieuwe regering met zichzelf als premier, met als doel zijn plannen voor administratieve en economische hervormingen door te voeren. (Verrijp & Willems, 2010)

Tot de dood van deze koning in 1999 heeft Marokko volgens Mohammed Rabbae (Rabbae, 2006) in een maatschappelijke en politieke tunnel gezeten. Volgens hem heeft Hassan II er alles aan gedaan om de monarchie tot een absolute machtsvorm te ontwikkelen wat ten koste ging van de bevolking. Een van de gebeurtenissen waar Hassan II om bekend staat is zijn schrikbewind en zijn gevangenschappen in de Atlasgebergten. Een van die gevangenschappen was Tazmamart. Tazmamart was een ondergrondse gevangenis waar veel tegenstanders van het regime van Hassan II gevangen werden gezet. De oud-officier Aziz Binebine beschrijft Tazmamart in zijn boek *'Tazmamart'* als een ondergrondse wereld van totale waanzin, uithongering en uitputting. (Traa, 2009)

De bevolking van het land mocht niet voor zijn eigen mening uit komen, iedereen die tegen de koning en zijn regering leek, werd gevangen gezet of verdween. Velen zijn tot nu toe nog steeds niet gevonden. (Human Rights Watch, 2010)

Vanaf 1997 werd de situatie in Marokko anders. Onder druk van westerse landen en vooral de Verenigde Staten, die veel geld investeren in de Marokkaanse democratie, werden sommige onderdanen vrijgelaten uit de gevangenschappen en werden regels hier en daar versoepeld (US State Departement, 1998). In het jaar juli 1999 overlijdt koning Hassan II onverwachts aan een hartstilstand. Zijn zoon, Mohammed VI, volgt hem op en wordt de nieuwe koning van Marokko. (Marokko-info.nl)

7.6.3. Mohammed VI

Mohammed VI volgde in 1999 zijn vader op. Deze nieuwe koning was voordat hij zijn vader opvolgde nooit een publieke verschijning. Tijdens de laatste jaren van zijn vaders leven was hij wel aanwezig bij de officiële taken van zijn vader, maar had zelf geen enkele inbreng. Volgens bronnen binnen de paleismuren was de kroonprins niet geïnteresseerd in politiek.

Toen Mohammed VI nog in het koninklijk paleis woonde, ging hij naar de middelbare school dat volgens het Franse schoolsysteem gegeven werd. Daarnaast kreeg hij les in de geschiedenis van Marokko, maar ook les in de Koran, omdat hij een nazaat was van de profeet Mohammed. Na zijn middelbare school binnen de paleismuren, wilde de kroonprins kunst studeren, maar zijn vader eiste dat hij rechten ging studeren.

Toen Mohammed VI in 1999 zijn vader als koning opvolgde, werd hij belast met de daden van zijn vader. Hij gaf in zijn eerste jaar als koning al aan dat hij het anders aan wilde pakken dan zijn vader. Een van de eerste stappen die hij ondernam was het vrijlaten van politieke gevangenen en het terughalen van ballingen. Hij zorgde ervoor dat een aantal corrupte ministers en andere belangrijke personen in de politiek en het bedrijfsleven ontslagen of op non-actief gezet werden.

Koning Mohammed staat bekend als koning van de armen.

7.7.Conclusie

Marokko is lang een strijdtoneel geweest van verschillende mogendheden. De recente geschiedenis van Marokko, de bezetting door Frankrijk, kan nog steeds zijn weerslag hebben op de houding van Marokkanen naar het buitenland. Bemoeienis van buitenlandse organisaties en regeringen kan verkeerd opgevat worden en daardoor kan hulp die geboden wordt afgewezen worden.

Daarnaast heeft de recentere geschiedenis van Marokko, het schrikbewind van koning Hassan II, op zo'n wijze invloed op de hedendaagse houding dat de keuzes van de overheid nu vooral liggen in het verbeteren van die punten die in het verleden zijn achtergebleven.

Voor MPC betekent dit dat het van belang is de geschiedenis van Marokko in het achterhoofd te houden en niet te belerend te zijn richting de Marokkaanse overheid en Marokkaanse organisaties. Het is van belang een goede samenwerking te creëren die voor langere tijd te behouden is en op een basis van gelijkheid gefundeerd is.

8. Marokko in cijfers

In dit hoofdstuk worden de demografische en economische gegevens, het onderwijs en gezondheidszorg, en natuur en milieu van Marokko toegelicht. Hierin wordt een vergelijking gemaakt met Nederland en Algerije. Er is voor Algerije gekozen, omdat dit land het buurland is van Marokko, het een kolonie van Frankrijk is geweest en ook in dit land berberapen in het wild voorkomen. Een vergelijking met Nederland wordt gemaakt, omdat er dan een beter perspectief verkregen kan worden. De cijfers van Nederland en Algerije staan in Bijlage 1: "Marokko in cijfers"

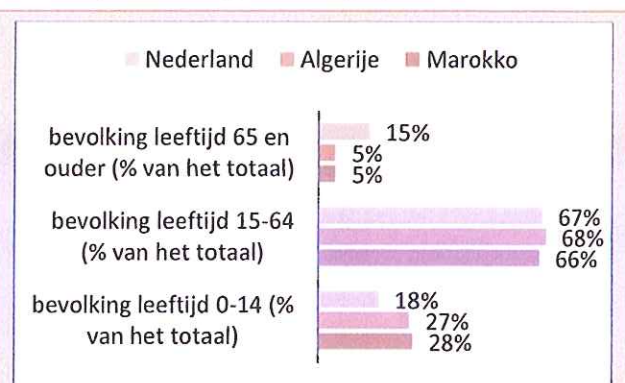
8.1. Demografische gegevens

Om een beeld te krijgen van Marokko is het van belang de demografische gegevens van het land te bekijken.

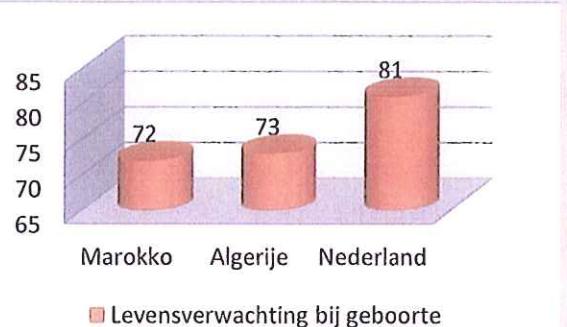
Marokko heeft anno 2010 een inwoneraantal van 31.951.412 mensen en heeft daarmee meer inwoners dan Nederland, maar een kleiner aantal als Algerije. Elk jaar groeit de bevolking met 1%. Ook wat dit cijfer betreft zit Marokko tussen Algerije en Nederland in. (zie Bijlage 1: "Marokko in cijfers")

Marokko heeft, in vergelijking met Nederland, 10 % minder ouderen van 65+ en 10% meer jongeren tot 14 jaar. Qua percentage 15-jarigen tot 65-jarigen is Marokko te vergelijken met Nederland. Dit aantal verschilt 1%. Marokko is qua bevolkingsopbouw te vergelijken met Algerije en verschilt eigenlijk bijna niet. (Zie Figuur 7)

In Figuur 8 is de levensverwachting van Marokko, Algerije en Nederland weergegeven. Hierin is te zien dat Marokko en Algerije niet veel van elkaar verschillen, maar dat er een betrekkelijk verschil tussen deze twee landen en Nederland zit, namelijk bijna 10 jaar. Het geboortecijfer, het aantal baby's dat per 1000 mensen geboren wordt, is in Marokko en Algerije hoger dan in Nederland, respectievelijk 20 en 11.

Figuur 7 Bevolkingsopbouw van Marokko (World Bank, 2011), Algerije (World Bank, 2012) en Nederland (World Bank, 2012) (cijfers uit 2010)

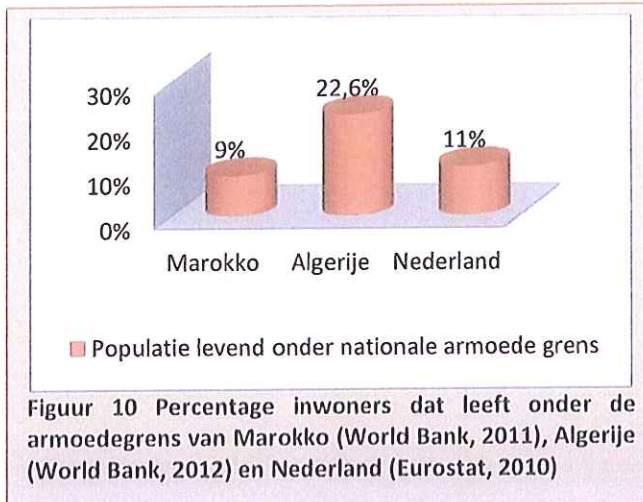

Figuur 8 Levensverwachting van Marokko (World Bank, 2011), Algerije (World Bank, 2012) en Nederland (World Bank, 2012) (cijfers uit 2009)

8.2.Economie

Het is van belang om naar de economische gegevens van Marokko te kijken. Dit omdat dit weer kan geven waar de prioriteiten van de Marokkaanse regering liggen.

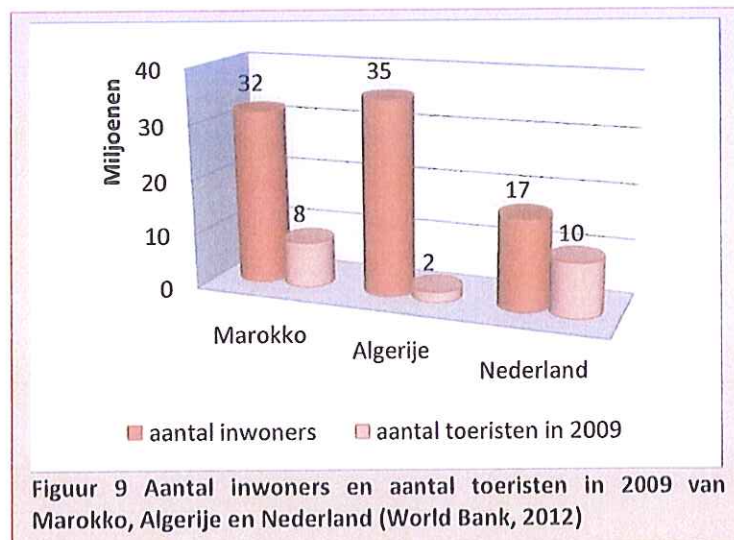
8.2.1. Armoede

In 2007 leefde 9% van de Marokkaanse bevolking onder de armoedegrens. Volgens Steven Adolf (2005) zeggen de cijfers dat ongeveer één vijfde van de bevolking rond de eeuwwisseling een inkomen had dat onder de armoedegrens ligt. Dit wil zeggen dat ze deel uitmaakte van een huishouden dat onvoldoende verdiende voor de eerste levensbehoeften (2005, pp. 134-135). Wanneer bovenstaande cijfers vergeleken worden met Algerije en

Nederland, is te zien dat Algerije een veel hoger percentage mensen heeft dat onder de armoede grens leeft. Nederland en Marokko liggen echter niet ver uit elkaar (zie Figuur 10).

Tevens zegt hij dat een 'overweldigende meerderheid van de Marokkanen ploetert' om rond te kunnen komen. De kloof tussen arm en rijk is volgens Adolf groot. Volgens hem ligt het officiële minimum loon in 2005 rond de 160 euro per maand. Dit wordt verdiend in een werkweek van maximaal 48 uur. Meer dan 48 uur mag officieel niet gewerkt worden. Wat er zwart gewerkt wordt, zou minder uitbetaald worden (Adolf, 2005)

8.2.2. Toerisme

Toerisme in Marokko is vooral te vinden in de grotere, toeristische steden als Fès, Marrakech, Rabat, Cassablanca, etc. Door de goede bereikbaarheid van het land en de lage koers van de dirham is het een

Tabel 2 De inkomsten uit toerisme per land en de inkomsten per toerist per land

	Inkomsten uit toerisme in 2009 in miljoenen	Inkomsten per toerist
Marokko	\$ 7.980	\$ 956,72
Algerije	\$ 382	\$ 199,79
Nederland	\$ 17.876	\$ 1.801,83

goed vakantieland voor Europeanen. Ook veel mensen uit Saoedi-Arabië zien in Marokko een goede vakantiestek en kopen er zelfs een huis.

In Figuur 9 is te zien dat Marokko ongeveer 32 miljoen inwoners heeft. In het jaar 2009 ontving het land 8 miljoen toeristen waar het land een bedrag van \$7.980 miljoen mee verdiende. Per toerist komt dit neer op \$ 956,72. In vergelijking tot Nederland is dit de helft van wat Nederland per toerist verdient, maar in vergelijking tot Algerije verdient Marokko ongeveer het vijfvoudige.

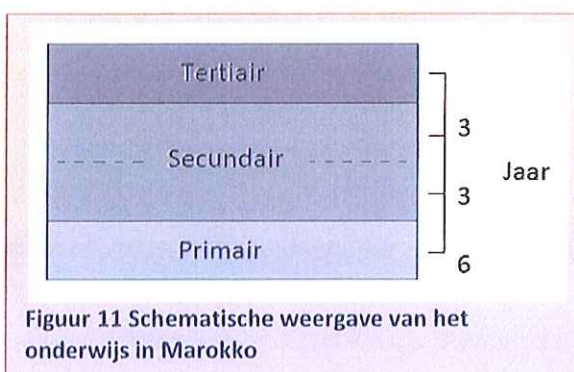
8.3.Onderwijs

Het onderwijssysteem in Marokko bestaat uit primair, secundair en tertiair onderwijs (Figuur 11) en in sommige gevallen ook 'pre-school' waarbij kinderen naar een peuterspeelzaal of dagopvang gaan, maar ook Koranschool valt hier onder.

Basis onderwijs is gratis en het onderwijs over het algemeen is verplicht tot het vijftiende levensjaar. (U.S. Department of State, 2012)

Marokko heeft veertien openbare universiteiten. (U.S. Department of State, 2012)

De eerste twee jaren van het basisonderwijs wordt er les gegeven in Arabisch, vervolgens wordt ook Frans toegevoegd aan de voertaal op scholen. (U.S. Department of State, 2012)

Onderwijs is belangrijk bij het ontwikkelen van kennis, houding en gedrag in een land. In Marokko is het verwachte aantal jaar dat een kind op school is 10,3 jaar. In werkelijkheid ligt het gemiddelde aantal jaren onderwijs op 4,4 jaar. Tevens is er een verschil in middelbare schoolopleidingen tussen mannen en vrouwen. 20,1% van de vrouwen heeft een middelbare schoolopleiding. 36,3% van de mannen heeft een middelbare schoolopleiding. (UNDP, 2011) Volgens Steven Adolf is ongeveer de helft van de bevolking analfabeet. Hij zegt dat volgens de statistieken de lagere school door vrijwel alle kinderen wordt gevolgd, maar dat de cijfers voor de middelbare school een daling laten zien. Tevens noemt hij het onderwijssysteem 'onverminderd slecht', ondanks dat een groot deel van het geld van de overheid richting het onderwijs gaat. (Adolf, 2005)

8.4.Gezondheidszorg

Het ministerie van Volksgezondheid van Marokko zorgt voor het netwerk van basis gezondheidszorg, de ziekenhuizen en de nationale instituten en laboratoria. Het ministerie van Defensie heeft haar eigen ziekenhuizen. Naast de nationale en militaire gezondheidszorg is er nog de lokale gezondheidszorg die door de lokale overheden verzorgd wordt. In de afgelopen jaren is de particuliere gezondheidszorg ontwikkeld en deze functioneren vaak onafhankelijk van elkaar. (World Health Organization)

In Marokko zijn er zowel publieke als private ziekenhuizen. De eerste groep bestaat uit 124 ziekenhuizen met 25.000 bedden. Dit omvat zowel de multidisciplinaire als de specialistische ziekenhuizen. De tweede groep bestaat uit 269 ziekenhuizen die samen over 5.500 bedden beschikken. De helft van deze bedden is te vinden in Casablanca, de overige bedden in Rabat en andere grote steden in het land. (World Health Organization)

Volgens de Wereld Gezondheidsorganisatie (WHO), afdeling Eastern Mediterranean, gaf elk hoofd van de bevolking in het jaar 2008 een bedrag van \$144,- uit aan de gezondheidszorg en de overheid \$50,- per hoofd van de bevolking. De overheid heeft volgens de WHO in 2006 een bedrag voor de gezondheidszorg gereserveerd dat gelijk is aan 6.2% van het overheidsbudget.

De WHO zegt ook dat 100% van de stedelijke bevolking toegang heeft tot gezondheidszorg. Daar staat tegenover dat 92% van de rurale bevolking beschikking heeft over gezondheidszorg in 2008. (World Health Organization)

8.5. Natuur en milieu

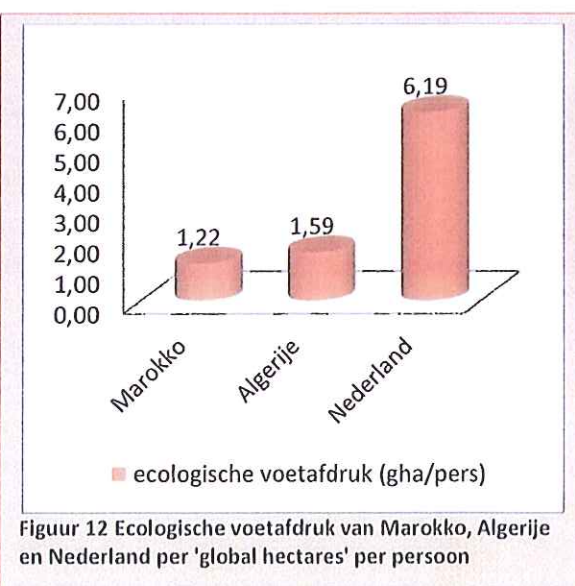
Om een goed beeld te krijgen van Marokko moet er ook gekeken worden naar de natuur en het milieu in Marokko.

Marokko heeft een landoppervlak van 446.550 km² en 250 km² aan wateroppervlak. In 2010 bestond 11.5% van het landoppervlak uit bosgebied en 67.3% uit landbouwgrond. Deze cijfers zijn sinds 2004 niet onveranderd gebleven. Ter vergelijking: Nederland bestaat voor 56.8% uit landbouw grond en voor 10.8% uit bosgebied. Algerije respectievelijk 17.4% en 0.6% van haar landoppervlak. (World Health Organization)

Marokko is een land met in totaal 18 bedreigde zoogdieren die ieder aandacht nodig hebben voordat zij uitsterven. In Nederland zijn dit er 4 en Algerije 14. Marokko heeft van deze drie landen dus de meeste zoogdieren die bedreigd zijn en aandacht nodig hebben. (World Health Organization)

Het is tevens van belang om te kijken naar de ecologische voetafdruk van een land. De ecologische voetafdruk houdt in:

“De ecologische voetafdruk voor een bepaald jaar is een getal dat weergeeft hoeveel biologisch productieve grond- en wateroppervlakte een bepaalde bevolkingsgroep in dat jaar gebruikt om zijn

consumptieniveau te kunnen handhaven en zijn afvalproductie te kunnen verwerken” (Juffermans, 2006)

In de figuur hierboven (Figuur 12) is te zien dat de ecologische voetafdruk van Nederland vele malen hoger is dan die van Algerije of Marokko. Marokko heeft zelfs de laagste voetafdruk van deze drie landen. Marokko gebruikt dus veel minder globale hectaren per jaar dan Nederland, wat inhoudt dat Marokko minder schade aanricht aan het milieu dan Nederland.

8.6.Conclusie

Het is niet eenvoudig om Marokko te vergelijken met Nederland om verschillende redenen. Ten eerste heeft Marokko veel meer inwoners die een andere financiële en maatschappelijke achtergrond hebben. Tevens hebben deze mensen ook een ander niveau van algemene kennis. Het verschil zit hem in de hoeveelheid mensen die de lagere school of middelbare school hebben afgemaakt, het inkomen van de mensen is lager, het aantal mensen dat analfabeet is in Marokko groter dan in Nederland etc. Marokko heeft door haar eerder besproken geschiedenis en politieke historie op verschillende gebieden het een en ander in te halen.

Het is dus van belang dat MPC haar strategie aanpast op het land. Zo is het verstandig om in plaats van lange teksten gebruik te maken van korte teksten of tekeningen.

Daarnaast zou het verstandig kunnen zijn om ook te kijken naar andere diersoorten die bedreigd zijn en meer aandacht krijgen van organisaties en overheden. Door mee te liften op het succes dat deze dieren hebben bij het verwerven van een beter beschermde status of een betere bescherming, kan MPC zijn doel bereiken.

Tevens moet er rekening gehouden worden met het feit dat, financieel gezien, natuur en milieu geen prioriteit hebben voor de Marokkaanse regering.

9. Politiek

Om invloed uit te kunnen oefenen op de Marokkaanse overheid is het van belang te weten hoe deze overheid in elkaar zit en hoe het systeem werkt. Daarbij is het van belang om te weten welke wegen het best bewandeld kunnen worden en op welk niveau MPC op dit moment contacten heeft.

9.1. Politiek systeem

Het politieke systeem van Marokko bestaat uit een constitutionele monarchie, met aan het hoofd de koning, de huidige koning Mohammed VI. Volgens de grondwet van Marokko wordt de kroon van vader op zoon doorgegeven, samen met de rechten en plichten die daarbij horen. Daarnaast wordt in hetzelfde artikel, artikel 20, gezegd dat, mocht de koning geen mannelijk nageslacht kunnen voortbrengen, het erfrecht van de kroon toekomt aan het eerste mannelijk lid van de naast familie. Daarnaast zegt de grondwet van Marokko dat het staatshoofd heilig en onschendbaar is.

De koning van Marokko wijst de minister president aan, die aan de koning meedeelt wie hij in zijn kabinet wil hebben.

9.2. Hoe zit de Marokkaanse regering in elkaar

De bestuurlijke indeling van Marokko is erg gecompliceerd. Het land is onderverdeeld in zestien wilaya's of regio's, vijfenveertig provincies, zestien prefecturen, en vele administratieve eenheden. Onder de provincies en prefecturen vallen de gemeentes, urbane gemeenschappen, urbane arrondissementen en landelijke gemeenschappen. In totaal heeft Marokko vier tot vijf bestuurlijke lagen. (Ministerie van Communicatie van het Koninkrijk Marokko, 2006)

De eerste laag bestaat uit de koning. Hij heeft de macht over de overige drie lagen (aangegeven met paars ingevulde vakken in Figuur 13 op pagina 31).

In de tweede laag bevindt zich de officiële regering, het parlement, die democratisch zowel direct als indirect, gekozen wordt en twee keer per jaar samen komt. (Schlager, Weisblatt, & Perez, 2004)

De koning wijst indirect alle ministers aan die in het kabinet komen. Daarnaast heeft hij het recht om deze ministers te ontslaan, en de eerste en tweede kamer te ontbinden. Tevens is de koning het hoofd van het leger, de hoogste leider van de Islam in Marokko en voorzitter van de Hoge Raad voor de Magistratuur - de rechtelijke macht. (Ministerie van Buitenlandse zaken, Nederland, 2007)

De tweede kamer, het Huis van Afgevaardigden, wordt elke vijf jaar direct gekozen door de bevolking van Marokko. Binnen deze kamer zijn er 325 zetels. De eerste kamer wordt elke 9 jaar gekozen; voor drie-vijfde deel gekozen door electorale colleges die bestaan uit lokaal gekozen mensen. Het overige twee-vijfde deel wordt gekozen door landelijke verkiezingen. (Schlager, Weisblatt, & Perez, 2004)

Naast de officiële regering benoemt de koning nog een 'tweede' regering. Deze regering bestaat uit vrienden en vertrouwelingen, de makhzen (blauw omlijnt in Figuur 13), van de

koning die de feitelijke macht hebben. De makhzen zijn, volgens Adolf (2005, p. 85), Arabische en Andalusische families die steden als Fès, Marrakech en Meknès onderling verdeelden. Zij verdeelden ook de politieke en economische macht. Deze 'adelijken' bestaan nu nog steeds. Adolf zegt ook dat de meerderheid van de Marokkanen de Makzhen nog steeds vriendjespolitiek toeschrijft waarbij onderling baantjes verdeeld worden en streng afgeschermd worden van buitenstaanders (Adolf, 2005, p. 134)

Koning Hassan II benoemde tijdens zijn regeerperiode zijn eigen Makhzen tot ministers van Binnenlandse Zaken en Defensie, posten die de politie en het leger leiden en daarmee de sleutel vormden tot de macht. Geen Marokkaanse koning zou deze grondwettelijke rechten meer uit handen geven. (Adolf, 2005)

Een 'derde' regering wordt gevormd door de koning die regionale 'supergouverneurs' aanstelt. Deze gouverneurs staan boven de ministeriele macht. Deze laatste twee regeringen, de makhzen en supergouverneurs, hebben de feitelijke macht en hoeven alleen aan de koning verantwoording af te leggen. (Rabbae, 2006)

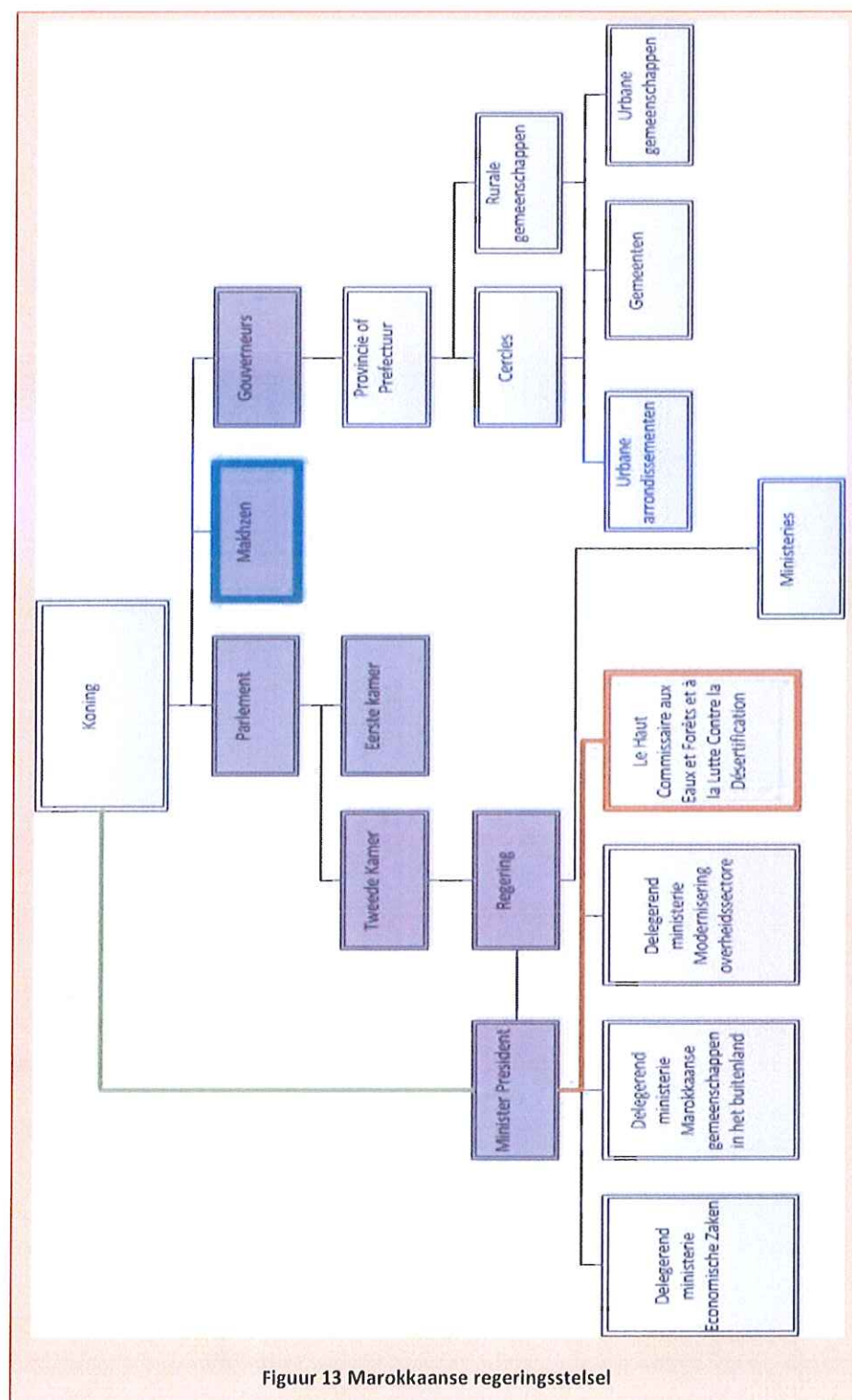
Kijkend naar de landelijke regering, zijn er naast veel verschillende ministeries, ook delegerende ministeries en een hoog commissariaat. De delegerende ministeries zijn te vinden in Figuur 13.

De koning staat aan de top van de hiërarchie. Zijn rechter hand is de minister president. Hij is de voorzitter van de ministerraad, maar de koning blijft het hoofd van de regeringsraad. Volgens Aziz Binebine (2011), een voormalig gevangene van Hassan II, heeft de minister-president nog steeds geen zeggenschap over het parlement, omdat hij nog steeds van bovenaf, door de koning, gecontroleerd wordt en verantwoording af moet leggen aan hem (groene lijn in Figuur 13).

Onder de minister-president vallen vier verschillende instituten, waaronder Le Haut Commissaire aux Eaux et Forêts et à la Lutte Contre la Désertification (verder Eaux et Forêts te noemen) waarmee MPC goed contact heeft. Dit contact bestaat uit een samenwerking die moet leiden tot het beschermen van onder andere berberapen van Marokko. Eaux et Forêt is de hoogst mogelijke instantie binnen de Marokkaanse regering op het gebied van water- en bosbeheer met de daarin levende dieren. Eén stap hoger zou de Marokkaanse koning zijn en omdat deze moeilijk tot niet te bereiken is, is het verstandig op dit niveau de samenwerking in stand te houden dan wel te verbeteren. Op dit moment zijn er ontwikkelingen in de samenwerking tussen de Eaux et Forêt en MPC. De stichting is de officiële partner van het commissariaat geworden en de samenwerking tussen de twee wordt nu op papier vastgelegd door middel van een actieplan ter bescherming van de berberapen in Marokko. (Lavieren E. v., persoonlijke communicatie, 2012)

Officieel bestaan de eerste en tweede kamer beide uit een meerpartijstelsel. Er moet een meerderheid gevormd worden binnen het parlement om te kunnen regeren. Door meerdere bronnen wordt dit echter in twijfel getrokken. Zo zegt Rabbae (2006) dat koning Mohammed

VI grote invloed heeft op de besluitvorming van de regering. Marvine Howe (2005) , een voormalig correspondent van de New York Times, gaat nog een stap verder in haar boek "Morocco". Zij zegt dat hoewel er een meerpartijstelsel is, het grootste deel van deze partijen in handen is van de koning of koningsgetrouwen en dat zij dus helemaal niet onafhankelijk zijn en er zo geen meerpartijstelsel in Marokko kan bestaan.

Figuur 13 Marokkaanse regeringsstelsel

9.3. De rol van de koning

Verschillende bronnen geven aan dat de koning verschillende petten op heeft binnen de Marokkaanse regering, maar ook buiten de regering heeft Mohammed VI verschillende functies.

In eerste instantie zeggen Adolf en El Madkouri (2011), Howe (2005) en Schlager et al. (2004) dat Mohammed VI de koning en de leider van het land is. Hierbij vervult hij niet alleen een traditionele rol, maar ook een uitvoerende rol waarbij hij aanwezig is bij parlementsvergaderingen. Daarbij is hij het gezicht van Marokko naar het buitenland toe. Hij is degene die op bezoek gaat bij buitenlandse regeringen en niet, zoals in Nederland vaak gebeurt, de minister-president.

Tevens geven bovenstaande bronnen, maar ook Dagblad *de Pers* (Driessen, 2011), aan dat naast zijn rol als leider van het land, Mohammed VI ook *Amir al-Muminin*, leider van de gelovigen (Figuur 14), binnen Marokko is. De derde pet die Mohammed draagt is de voorzitter van de hoge raad van de magistratuur. Dit houdt in dat hij invloed heeft op de besluitvorming binnen het juridisch bestel. Hij wijst rechters aan en kan deze ook weer uit hun functie ontheffen. Tevens is Mohammed VI de opperbevelhebber van het leger, wat betekent dat hij het laatste woord heeft bij beslissingen die te maken hebben met alle afdelingen van het leger. Daarnaast is hij ook plaatsvervangend minister van Defensie, Justitie, Binnenlandse zaken, Buitenlandse zaken en Islamitische zaken.

Ook is de koning van Marokko de voorzitter van het Jeruzalem comité. Dit comité bestaat uit verschillende NGO's die opkomen voor de belangen van de Palestijnen in Israël.

Zowel Steven Adolf (2005) als Rabbae (2006) melden dat de Koninklijke familie onder Hassan II uitgroeide tot de rijkste grootgrondbezitter en exporteur van landbouwproducten. Daarbij is de Koninklijke familie de belangrijkste aandeelhouder in Omnium Nord-Africain (ONA). Dit bedrijf zou veel verschillende takken hebben, zoals

levensmiddelenhandel, telefonie, mijnbouw, toerisme en de bouw van huizen en gebouwen (Driessen, 2011). Volgens Forbes (N.D.), die elk jaar een lijst met de rijkste royalty's presenteert, is de koning van Marokko in te delen in de top tien, namelijk op de zevende plaats. Hij zou, als een van de weinigen in deze lijst, tijdens de huidige economische crisis zelfs meer geld hebben verdiend dan een jaar geleden.

Ook Mostafa el Filalli van Kantara bevestigt dat het Marokkaanse koningshuis veel geld verdient via bedrijven. Hij stelt in een interview met de auteur dat de irrigatie van landerijen, water uit natuurgebieden, geld oplevert voor het koningshuis. Dit terwijl de natuurgebieden verdrogen en eroderen door het watertekort. (El Filalli, 2012)

9.4. Corruptie

Door verschillende bronnen wordt gerept over de corruptie die in Marokko heerst.

De organisatie Transparency International heeft onderzoek gedaan naar corruptie en omkoping in landen over de hele wereld. Zij geven een definitie van corruptie, namelijk:

“Corruptie is het misbruik van toevertrouwde macht in eigen voordeel. Deze definitie omvat corrupte praktijken in de publieke en private sectoren.” (Transparency International, 2010)

De zogeheten Corruption Perception Index geeft een weergave van landen die ‘very clean’ (10 punten) tot ‘very corrupt’ (0 punten) zijn. De lijst wordt aangevoerd door Denemarken, Nieuw Zeeland en Singapore die het minst corrupt zijn en een score hebben van 9,3. De lijst wordt gesloten door Somalië, die een score heeft van 1,1 en daarmee een 178^e plaats inneemt. Marokko neemt op deze index de 85^e plaats in met 3,4 punten. (Transparency International, 2010) Marokko is dus redelijk corrupt, maar bevindt zich nog in de bovenste helft van de Corruption Perception Index.

Deze corruptie kan onderbouwd worden door Adolf en El Madkouri (Adolf & El Madkouri, 2011). Zij schrijven in hun *‘Marokko in beweging: voor democratie en welvaart’* dat een van de redenen dat er begin 2011 protesten zijn ontstaan, voortkomt uit de corruptie die in Marokko bestaat.

Steven Adolf (2005) schrijft in zijn boek *Marokko achter de schermen* dat Yassin in 1974 in een brief genaamd ‘Islam of de zondvloed’ aan de koning aangeeft dat Marokko ten onder zal gaan aan de corruptie van het land en aan de ‘vergaande verslonzing van de islam’. Deze Abdessalam Yassin, een fundamentalistische gelovige, werd naar aanleiding van deze brief door Hassan II in een psychiatrisch ziekenhuis opgenomen.

Naast de Corruption Perception Index heeft Transparency International ook onderzoek gedaan naar omkoping in verschillende landen. Daarbij is gekeken naar hoe bedrijven en organisaties de corruptie in het gevestigde land zien. Daarbij is vooral gekeken naar hun mening over hoe de overheid de strijd aangaat met corruptie en omkoping. Organisaties, die in Marokko actief zijn, zien de acties tegen corruptie door de overheid als volgt:

- 27 % Zeer inefficiënt
- 40% inefficiënt
- 3% geen van beide
- 27% effectief
- 3% zeer effectief

Daarnaast geven zij aan dat er in verschillende sectoren omkoping en corruptie voorkomt. De tabel die zij daarbij presenteren, is te zien in Tabel 3. Hierin is een score van 1 geen corruptie en een score van 5 extreem corrupt. Hierbij zien we dat de rechterlijke macht in Marokko het meest corrupt is van de instituten en agentschappen die in de tabel genoemd

zijn. De rechterlijke macht heeft een score van 3.6. Daarnaast heeft de politie ook veel te maken met omkoping en corruptie welke een score van 3.4 geeft. Ook de douane heeft veel last van corruptie en omkoping en heeft een score van 3.1. NGO's, nutsbedrijven en religieuze instellingen hebben het minst last van corruptie en omkoping. (Transparency International, 2010) (Transparency International, 2008)

Tabel 3 Instituten en agentschappen die getroffen zijn door corruptie en omkoping (Transparency International, 2008)

Instituten en agentschappen	
Politieke partijen	3.1
Parlement en wetgevers	2.8
Bedrijfsleven/ private sector	2.4
Media	2.5
Leger	2.5
NGO's	1.9
Religieuze instanties	1.8
Educatieve instellingen	2.4
Rechtelijke macht	3.6
Medische instanties	3.0
Politie	3.4
Registratie en vergunning instanties	3.1
Nutsbedrijven	1.8
Belastingdienst	2.9
Douane	3.1

Driss Basri (minister president van 1979 tot 1999) heeft geprobeerd de corruptie in Marokko in te perken. Hij zette een campagne op waarbij opgeroepen werd om te stoppen met omkopen. Tijdens deze campagne brak er volgens Adolf paniek uit, omdat niemand meer wist naar welke instantie hij moest gaan om snel een vergunning te regelen of een ambtenaar een steekpenning in de hand te drukken. Het gevolg van de actie van Basri was volgens Adolf dat de hele economie stilgelegd werd. Basri moest binnen enkele weken na de start van de anti-corruptiecampagne stoppen met zijn actie tegen corruptie. Het hele land zou plat gelegd worden wanneer de campagne door zou gaan. (Adolf, 2005)

Adolf beweert ook in zijn boek dat corruptie, vriendjespolitiek, fraude en zwart geld de Marokkaanse samenleving ontwrichten en verlammen en dat *'de corruptie werkt als een handrem op de algehele ontwikkeling van de maatschappij.'* (Adolf, 2005, p. 155)

Ook El Filalli (2012) geeft aan dat er veel corruptie is in Marokko, ook binnen de instituten die te maken hebben met de bescherming van milieu en natuur. Hij zegt dat het van belang is om een partner te vinden in de strijd tegen de corruptie binnen het apparaat waar een

organisatie actief is. Met zijn tweeën kunnen organisaties sterker staan tegenover een instituut en kunnen ze elkaar tot steun zijn.

Echter, Rikkert Rijnen, lid van het bestuur van MPC en werkzaam bij IFAW, noemt dit fenomeen eerder bureaucratie dan corruptie. (Rijnen, 2012)

De corruptie in Marokko heeft gevolgen voor MPC en de handel in berberapen. Doordat de rechterlijke macht, de politie, de douane, de politieke partijen, en het parlement en wetgevers betrekkelijk corrupt zijn, is het moeilijk om de handel in berberapen te stoppen en daardoor moeilijk voor MPC om haar doelen te bereiken. Dit heeft vooral betrekking op het handhaven van de wetgeving. Wanneer de politie met de huidige wetgeving geen raad weet of zich gewoonweg laat omkopen door handelaren in wildlife, is de ontwikkeling van de huidige wetgeving zinloos. Uit persoonlijke communicatie met Els van Lavieren (2011) is gebleken, bij een cursus die MPC Foundation heeft opgezet in 2008, in samenwerking met andere NGO's en de Marokkaanse overheid, dat de meerderheid van de douane beampten veelal niets weet van CITES documentatie (voor CITES-wetgeving wordt verwezen naar 9.5.1 Internationale wetgeving Internationa.

Daarnaast is het door corruptie makkelijker om vergunningen los te krijgen voor bijvoorbeeld de vangst, het houden en de handel in wilde dieren en dus ook in berberapen. Mochten er dan toch agenten zijn die hun taak goed uitvoeren, is de kans aanwezig dat instanties met betrekking tot vergunningen en registratie en de rechterlijke macht een oogje toeknijpen.

Het is dus van belang dat de corruptie aangepakt wordt voordat er überhaupt gedacht kan worden aan de bescherming van berberapen en ander wildlife. Wanneer het eenvoudig is om iemand om te kopen, eenvoudig is om een vergunning te krijgen en er hier en daar een oogje toegeknepen wordt, is het nagenoeg onmogelijk om de bescherming van wild, en daarmee berberapen, te realiseren.

9.5. Wet- en regelgeving

9.5.1. Internationale wetgeving

CITES (Convention on International Trade in Endangered Species of Flora and Fauna) is een internationale overeenkomst voor het beschermen van bedreigde planten- en diersoorten. Hierdoor wordt de handel met deze bedreigde soorten gereguleerd om zo de soorten te behoeden tegen uitsterven in het wild. Landen die met deze overeenkomst samenwerken, sluiten zich vrijwillig aan. Marokko heeft op 14 januari 1976 het verdrag ondertekend. (CITES, 2011)

Voor de implementatie van het CITES verdrag door Marokko wordt verwezen naar paragraaf 9.5.2 Nationale wetgeving Marokko.

De CITES-wetgeving is geen vervanger van de nationale wetgeving van deze aangesloten landen. De aangesloten landen dienen de regels op te nemen in hun eigen wetgeving. Daarnaast dient men twee of meerdere instanties aan te stellen om toezicht te houden op

de handel. Hiervoor is een managementinstantie en een wetenschappelijke instantie verantwoordelijk. De managementinstantie houdt toezicht op de handel en levert de benodigde formaliteiten zoals vergunningen/licenties. De wetenschappelijke instantie dient de managementinstantie te voorzien van richtlijnen en adviezen om een optimale bescherming van de bedreigde plant- en diersoorten te realiseren. (CITES, 2011) (Thorson & Wold, 2010)

CITES reguleert de internationale handel via vier kanalen, namelijk de import, export, her-export en introductie vanuit de zee. In dit verslag worden import en export uitvoerig toegelicht, omdat dit de meeste betrekking heeft op de handel in berberapen. Voor het beschermen van diersoorten zijn verschillende bijlagen opgesteld naarmate de bedreiging voor de soort. (Thorson & Wold, 2010) (CITES, 2011) (Portaal Belgium, 2010)

CITES rangschikt de plant- en diersoorten naar gelang de bedreiging waarin een soort verkeert. Hiervoor zijn drie appendices opgesteld. De criteria voor deze appendices worden bepaald aan de hand van een resolutie (conference 9.24). Deze resolutie is gebaseerd op biologische- en op handelsmotieven, bepaald door The Conference of the Parties (CoP). De CoP is het beslissend orgaan van het verdrag dat handelt in naam van alle deelnemende overheden. (Convention on Biological Diversity, 2011) (Thorson & Wold, 2010) (CITES, 2011) (Portaal Belgium, 2010)

Bijlage I is ontworpen voor de soorten die met uitsterven bedreigd zijn en beïnvloed kunnen worden door handel. Bijlage II is ontworpen voor soorten die mogelijk met uitsterven bedreigd worden en de handel in deze soorten wordt strikt geregeld. Bijlage III zijn soorten die in de toekomst gevaar kunnen lopen op uitsterven in het wild. (CITES, 2011)

Indien er bedreigde diersoorten verhandeld worden, heeft iedere soort een specifieke vergunning nodig wat afhankelijk is van de bijlage waarin de soort is opgenomen. Hierbij zijn de eisen die aan bijlage I verbonden zijn strikter dan bijlage II. Soorten opgenomen in bijlage I vereisen zowel een import- als een exportvergunning. Soorten in bijlage II, waaronder de berberapen, dienen enkel een exportvergunning te hebben. Vaak is het zo dat het land van import andere, nationale, wetten hanteert waardoor er dan mogelijk ook extra vergunningen aangevraagd dienen te worden. Bijlage III dient een ander type vergunning afhankelijk van de omstandigheden en de voorwaarden die een land vereist bij de soort in kwestie. Hierdoor dient er voor export meestal een vergunning aangevraagd te worden. (Thorson & Wold, 2010) (CITES, 2011)

9.5.2. Nationale wetgeving Marokko

Op 2 juli 2011 is er een nieuwe wet- en regelgeving voor de bescherming van flora en fauna aangenomen door de Marokkaanse regering die de bescherming van beide moet garanderen en de handel moet reguleren, namelijk Dahir n° 1-11-84 du 29 rejeb 1432, wet nummer 29-05 (Wetgeving Flora en Fauna Marokko, 2011).

Deze wetgeving geeft inzicht in de regels over de voorwaarden voor de invoer, doorvoer, uitvoer, de wederuitvoer en de invoering vanuit de zee van soorten flora en fauna, en tevens de documenten die bij deze soorten horen. Daarnaast staan de voorwaarden voor de fok, het bezit en het vervoer van soorten flora en fauna die met uitsterven bedreigd zijn in deze nieuwe wetgeving benoemd.

In deze nieuwe wet staat in artikel 4 aangegeven voor welke soorten flora en fauna de nieuwe regels gelden. Het gaat hier om planten en dieren:

1. Uit appendix 1 van CITES waarvoor Marokko geen voorbehoud heeft gemaakt;
2. uit appendix 2 van de CITES conventie waarvoor Marokko geen reserveringen heeft;
3. uit appendix 1 waar Marokko wel reserveringen voor heeft gemaakt;
4. uit appendix 1 op het gebied van vermenigvuldiging of reproductie
5. soorten die opgenomen zijn in Bijlage III van CITES als genoemd in bijlage II waarvoor een voorbehoud is gemaakt door het Koninkrijk Marokko
6. soorten in Marokko, die niet in appendices 1, 2 of 4 van CITES staan en het in hun bestaan bedreigd worden.

Voorbehoud binnen CITES houdt in dat het land dat het voorbehoud maakt zich niet houdt aan de afspraken die over het soort flora of fauna gemaakt zijn.

De wet zegt in artikel 5 dat het verboden is om dieren zonder de benodigde papieren in bezit te hebben. Allereerst is het verboden om de dieren te importeren, te exporteren, na invoer weer uit te voeren, te introduceren vanuit de zee, ze te verkopen, te houden voor de verkoop of te koop aan te bieden, en de genoemde flora en fauna mag niet verworven worden of geëxposeerd worden voor commercieel gebruik.

Tevens zegt dit artikel van de wet, dat het verboden is om levende dieren uit de voorgenoemde categorieën vast te houden op welke wijze dan ook, maar ook dat het verboden is om de flora en fauna te doden of te vernietigen.

Daarnaast wordt in artikel 6 van deze wet aangegeven wanneer het product in kwestie een vergunning of certificaat krijgt. Bij de uitvoer van de soort moet er voor het verkrijgen van een uitvoervergunning aan bepaalde voorwaarden voldaan worden. Zo moet er toestemming gegeven worden door instellingen of wetenschappelijke instanties en moet een positief advies gegeven worden voor de export. Het mag daarbij niet ten koste gaan van het voortbestaan van de soort en het verwijderen van de soort uit het leefgebied mag het ecologisch evenwicht niet uit balans brengen. Daarbij mag het specimen niet verkregen worden zonder de overeenstemming van deze wet of een andere wet en moet het individu voorbereid worden voor transport zodat letsel, ziekte en misbruik voorkomen wordt.

Ook staat in deze nieuwe wet dat de certificaten en vergunningen in overeenstemming moeten zijn met de CITES-richtlijnen en –verdragen en dat bij uitvoer van specimen van de eerste groep het land van aankomst importvergunningen moet afgeven.

De vergunningen worden volgens artikel 20 van deze wet geregistreerd en deze vergunningen zijn niet overdraagbaar. Er wordt tevens geregistreerd hoeveel kopieën er worden gemaakt en uitgegeven.

Volgens Els van Lavieren (Persoonlijke Communicatie, 2011) is het verschil tussen de nieuwe en de oude wet dat er in de nieuwe wet ook represailles staan. In artikel 63 staat het volgende:

Categorie	Boete
Uit appendix 1 van CITES waarvoor Marokko geen voorbehoud heeft gemaakt	30.000 tot 100.000 dirham (€2.390,44 tot €7.968,13 volgens de wisselkoers van 8 november 2011)
– Uit appendix 2 van de CITES conventie waarvoor Marokko geen reserveringen heeft; – Uit appendix 1 waar Marokko wel reserveringen voor heeft gemaakt; – uit appendix 1 op het gebied van vermenigvuldiging of reproductie	20.000 tot 50.000 dirham (€1.593,63 tot €3.984,07 volgens de wisselkoers van 8 november 2011)
Soorten die opgenomen zijn in Bijlage III van CITES als genoemd in bijlage II waarvoor een voorbehoud is gemaakt door het Koninkrijk Marokko	5.000 tot 20.000 dirham (€398,41 tot €1.593,63 volgens de wisselkoers van 8 november 2011)
Soorten in Marokko, die niet in appendices 1, 2 of 4 van CITES staan en in hun bestaan bedreigd worden.	5.000 tot 20.000 dirham (€398,41 tot €1.593,63 volgens de wisselkoers van 8 november 2011)

Naast de bovenstaande boetes, kunnen er ook boetes uitgeschreven worden voor het gebruiken van vervalste, gewijzigde of vervallen vergunningen of certificaten. Daarnaast is het verboden om gebruik te maken van een vergunning of certificaat voor een andere specimen. De ontvanger van de vergunning of het certificaat moet zich aan de instructies houden die bij de papieren horen. Er mogen ook geen veranderingen aangebracht worden op de papieren die bij het specimen horen en mag niet voor andere doeleinden gebruikt worden dan waarvoor de vergunning of certificaat is uitgegeven. Volgens artikel 64 worden bovenstaande misdrijven bestraft met een boete van 10.000 tot 50.000 dirham (€796,82 tot €3984,07 volgens de wisselkoers van 8 november 2011). (Wetgeving Flora en Fauna Marokko, 2011)

9.6. Conclusie

De Marokkaanse regering is een complex geheel, de touwtjes blijven direct of indirect in handen van de koning. De Marokkaanse regering bestaat uit veel verschillende lagen, zowel

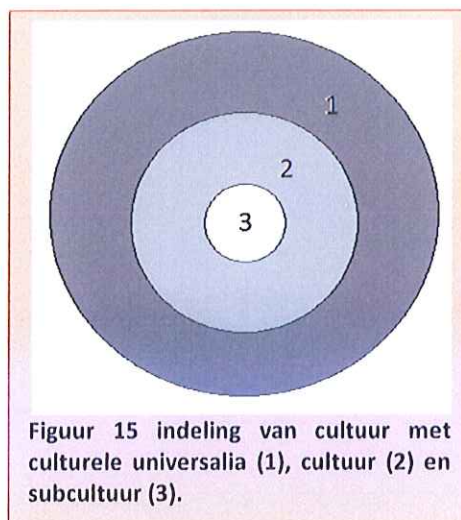
landelijk, regionaal als plaatselijk. Er zijn verschillende niveaus waar MPC kan insteken. Op landelijk niveau kan MPC een samenwerkingsverband aangaan met Eaux et Forêt. Daarnaast zou MPC op regionaal niveau samen moeten werken. Mogelijk kan er op dit niveau een samenwerkingsverband gecreëerd worden om natuurgebieden te creëren, te behouden en promoten op een manier die gebruikt kan worden bij het beschermen van berberapen. Op plaatselijk niveau is het ook van belang om samenwerking te ontwikkelen, omdat het van belang is om op zoveel mogelijk niveaus tegelijk in te springen op veranderingen. Daarnaast moet er gedacht worden aan een samenwerkingsverband met een derde partij, een andere organisatie, die kan helpen bij het voorkomen van corruptie.

10. Cultuur

Cultuur is, naast andere aspecten, van belang bij het begrijpen van een samenleving in een land, maar wat is cultuur nu eigenlijk? Volgens Rompelman is cultuur *'de collectieve mentale programmering, die de leden van één groep of categorie mensen onderscheidt van die van een andere'*. (N.D.)

Volgens antropologen en gedragswetenschappers is cultuur alle aangeleerde menselijke gedragingen en zou kennis, geloof, kunst, recht, moraal, gewoonte omvatten. Cultuur zou daarbij ook erg breekbaar zijn, omdat het alleen in het hoofd van de mens bestaat en onderhevig is aan de tijd en plaats waar het zich bevindt. De oosterse cultuur is bijvoorbeeld heel anders dan de westerse cultuur. Ook de cultuur van 100 jaar geleden berust op andere principes dan de cultuur in het heden. (O'Neil, 2006)

Cultuur is onder te verdelen in culturele universalia, cultuur en subcultuur (Figuur 15). De culturele universalia zijn de gebruiken die over de hele wereld gelijk zijn. Er valt te denken aan het verzorgen van je kinderen, het verschil tussen goed en kwaad of het hebben van privacy. Uiteraard heeft elke cultuur zijn eigen visie hier op en dit is vaak per land of regio in te delen. Binnen een land of regio kunnen subculturen bestaan die er een andere visie op gedrag op na houden binnen de bestaande cultuur. Hierbij valt te denken aan bijvoorbeeld mensen uit Staphorst binnen de Nederlandse cultuur.

Figuur 15 indeling van cultuur met culturele universalia (1), cultuur (2) en subcultuur (3).

10.1. Marokkaanse cultuur

De Marokkaanse cultuur berust op drie verschillende culturen, namelijk de Afrikaanse, de Arabische en de Europese cultuur. (Costasur.com, N.D.)

De Arabische cultuur verwijst naar de cultuur in Arabische landen die in west Azië en noord Afrika liggen. Afrika heeft veel ritens en traditionele handelingen in haar cultuur. Sommige van deze handelingen en rituelen zijn ook aanwezig in de Marokkaanse cultuur. De Marokkaanse cultuur bevat net als de Afrikaanse cultuur bijgeloof en ritens. Steven Adolf noemt in zijn boek de toeristische trekpleister in Marrakech, het Djemaa-el-Fna plein. Hier staan wonderdokters met middeltjes die zouden helpen tegen reuma, hoofdpijn en andere kwalen. Drankjes en gemalen hagedissenvel, arendsklauwen, apenhandjes en andere dingen zouden mensen wonderbaarlijk genezen. (Adolf, 2005, p. 218)

Hofstede et al. (2011) hebben onderzoek gedaan naar verschillende culturele facetten van een land. Zij noemen dit culturele dimensies en stellen dat er vijf van deze dimensies zijn. Aan de hand van deze dimensies kan er een beeld verkregen worden van Marokko. Landen worden hierbij in volgorde van rang gezet aan de hand van het aantal punten die ze krijgen.

De eerste van deze dimensies is de machtsafstand. Met de machtsafstand wordt de bereikbaarheid van de baas door de werknemer bedoeld en wordt tevens de machtsverhouding tussen mensen aangegeven. Marokko wordt binnen deze dimensie op de 22 tot 25 plaats geplaatst. Ter vergelijking, Nederland staat op de 61 plaats in deze ranglijst. Volgens deze lijst is het makkelijker om in Nederland als werknemer naar de werkgever te lopen dan in Marokko. Er wordt in Marokko meer tegen de werkgever opgekeken dan in Nederland.

York (2007) noemt dit in haar boek. Zij verwijst hierbij naar het gegeven dat werknemers vaak er voor terug deinzen om een mening te vormen of deze te geven. Het hebben en uiten van een mening kan tot gevolg hebben dat de werknemer hiervoor gestraft wordt door ergens de schuld van het krijgen of bekritiseerd te worden.

Een andere dimensie die Hofstede et al. (2011) onderscheiden, is het collectivisme binnen de Marokkaanse cultuur. Hiermee wordt gerefereerd aan het wij-gevoel en het ik-gevoel; ben ik onderdeel van een groep of sta ik alleen. Marokko staat op deze index op de 33e tot 35e plaats en bevindt zich daarmee in de middenmoot van de ranglijst. Nederland staat, ter vergelijking, op de 4e tot 6^e plaats. Marokko is meer collectivistisch ingesteld dan Nederland. Dit is vooral te zien aan de rol van familie in Marokko. Dit wordt bevestigd door York (2007). Zij geeft in haar boek aan dat de familie 'misschien wel het belangrijkste aspect van de Marokkaanse samenleving' is. Familie komt volgens haar voor alles, voor werk, voor vriendschappen, voor relaties en voor het huwelijk.

Ook Zurk (2003) schrijft dat het groepsbelang groter is dan dat van het individu. De groep zal het individu beschermen in ruil voor onvoorwaardelijke loyaliteit. (Howe, 2005)

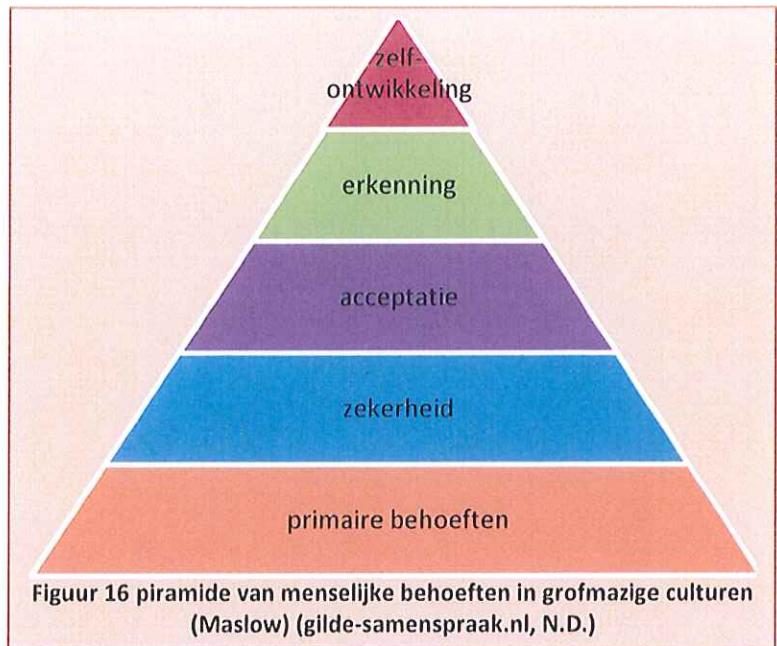
Een van de overige dimensies is de zogenaamde lange en korte termijngerichtheid. Hiermee wordt bedoeld dat de lange termijngerichtheid gericht is op beloningen in de toekomst via volharding en spaarzaamheid. De korte termijngerichtheid staat voor het nastreven van deugden, respect en het voorkomen van gezichtsverlies in het heden. Marokko valt in deze dimensie in de categorie culturen met een lage index. Het land staat op de 85e-86e plaats. Nederland staat, om een vergelijking te maken, op de 13^e en 14^e plaats. De Marokkaanse cultuur staat bekend om tradities en het voorkomen van gezichtsverlies. (Hofstede, Hofstede, & Minkov, 2011)

Ook York (2007) geeft aan dat het belangrijk is gezichtsverlies te voorkomen en dat het niet vaak gebeurt dat iemand direct de schuld op zich neemt. Vaak wordt de schuld op iemand afgeschoven, meestal een lagergeplaatste werknemer.

Pinto onderscheidt culturen in twee stromingen, namelijk fijnmazige cultuur (F-cultuur) (Figuur 17) en grofmazig cultuur (G-cultuur) (Figuur 16).

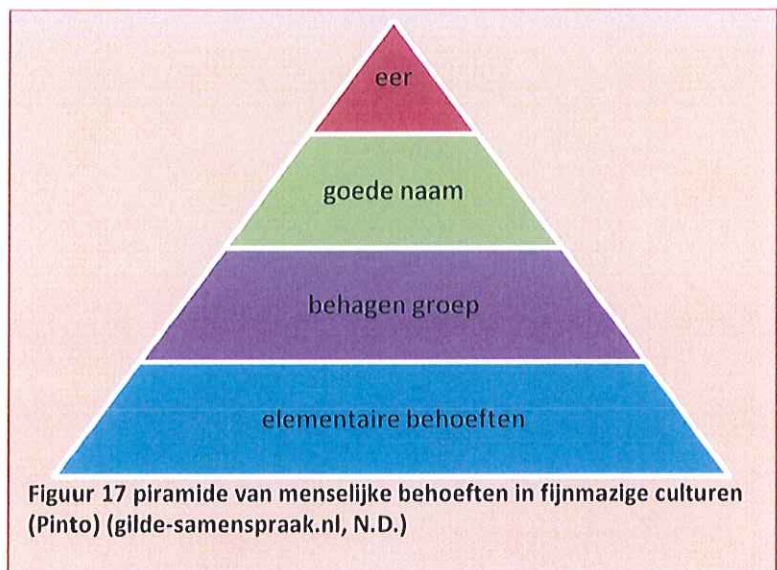
Het verschil tussen deze twee soorten cultuur is dat in een F-cultuur de identiteit wordt bepaald door de groep en de plaats die je hierin in neemt. De waarden normen en zingeving van de groep heeft tevens een grote rol binnen de eigen identiteit. (gilde-samenspraak.nl, N.D.)

Binnen de G-cultuur bestaat de identiteit uit eigen waarden en normen en zin geven aan je leven.

De Marokkaanse cultuur wordt gezien als een F-cultuur. De elementaire behoefte staat onderaan in de behoefte piramide. Het behagen van de groep bevat beleefdheid naar anderen, leven volgens de plaats en rol die de persoon heeft in de groep, indirecte en impliciete communicatie. Met dat laatste wordt bedoeld dat niet direct gezegd wordt wat er bedoeld wordt, maar dat het in een boodschap verhuld wordt.

Het is tevens belangrijk om een goede naam te behouden door middel van eervol gedrag, zichtbare rijkdom, gewaardeerd worden door anderen en bescherming van de familie eer. Hierboven staat ook het bestrijden van gezichtsverlies, schaamte, schande en eeraantasting en zo de eer hoog te houden. (gilde-samenspraak.nl, N.D.)

Ook Hofstede et al. (2011) noemen deze factoren binnen de Marokkaanse cultuur. Hofstede heeft een systeem ontwikkeld, de zogenaamde culturele dimensies, waarmee de cultuur van een land geanalyseerd kan worden.

Een van de dimensies die Hofstede et al. (2011) noemen, is de mate van collectivisme in een land. Kenmerken die voor Marokko gelden, zijn: mensen worden geboren in 'wij'-groepen en

blijven loyaal aan hun groep, bestaansmiddelen worden gedeeld met de groep, men treft elkaar in het café of andere openbare plaatsen en misstappen leiden tot schaamte en gezichtsverlies voor jezelf en de groep.

Daarnaast wordt door Hofstede et al. ook de zogeheten machtsafstand genoemd. Deze dimensie houdt de afstand tussen een medewerker en zijn leidinggever in, maar ook de houding naar machthebbers.

10.2. Natuur en Marokkaanse cultuur

Om resultaat te boeken bij de Marokkaanse regering en haar onderdanen moet er gekeken worden naar de natuurbeleving in de Marokkaanse cultuur.

Volgens De Boer (2007), onderzoeker bij Alterra, hechten Marokkanen minder belang aan de bescherming van natuur, maar wel belang aan het beschermen van agrarisch landschap. *“Men heeft ook een andere visie op de manier hoe de natuur beschermd moet worden. Men vindt dat de natuur niet aan zijn lot overgelaten kan worden, maar actief beheerd moet worden.”* Het rapport stelt ook dat Marokkanen vinden dat de natuurgebieden niet afgesloten moeten worden voor bezoekers en dat Marokkanen natuur minder kwetsbaar vinden dan westerlingen.

Natuur kan door mensen verschillend beleefd worden, de zogenaamde natuurbeleving. Westerlingen hebben vaak een romantisch beeld van natuur. Daarbij is vooral de *‘intrinsieke’* waarde van de natuur, de schoonheid en de kennis over de natuur van belang. Echter, volgens De Boer (2007) vinden Marokkanen dat natuur vooral nuttig moet zijn en moet voorzien in grondstoffen.

10.3. Conclusie

Het is van belang om de Marokkaanse cultuur in het achterhoofd te houden, omdat cultuur van een land van invloed kan zijn op de manier van reageren op een organisatie die iets wil veranderen.

Het is van belangrijk om de Marokkaanse regering te benaderen door een houding aan te nemen die hen niet tegen het zere been schopt. Er moet geprobeerd worden de ideeën zo te formuleren dat het lijkt alsof de regering zelf met het idee komt. Daarbij moet er omgegaan worden met de corruptie in het land. Enerzijds moet dit fenomeen bestreden worden maar anderzijds is het onderdeel van de cultuur.

11. Religie

Volgens het Knowledge Centre Religion and Development (2010-2011) is het onmogelijk om een definitie van religie te ontwikkelen, omdat religie meegroeit met de ontwikkelingen van de tijd en van de plaats. Religie kan een grote rol spelen in de alledaagse bezigheden van mensen, zoals bepaalde omgangsvormen, regels en in sommige gevallen beperkingen. Hierbij valt te denken aan het verbod om bepaalde producten te eten. Het aanhangen van een religie kan ook vorm geven aan de normen en waarden van een persoon. Religie en cultuur zijn vaak verweven met elkaar, en zijn daarom moeilijk los van elkaar te zien. Om toch een beeld te geven van de religie van Marokko en te weten te komen welke rol religie in Marokko speelt, is dit hoofdstuk geschreven.

11.1. Islam

De religie die in dit onderzoek een hoofdrol speelt, is de Islam. Zoals eerder gezegd is dit de staatsgodsdienst van Marokko.

Door Kettani (2010) wordt gezegd dat er wereldwijd 1.654.941.394 moslims zijn op een wereldpopulatie van 6.925.824.107. Dit zou betekenen dat 23,9% van de wereld bevolking de Islam aanhangt. Wanneer gekeken wordt naar Marokko, schat dit zelfde onderzoek dat er in 2010 een bevolking van 32.376.503 mensen is en dat 99,07% hiervan moslim is.

Volgens de Marokkaanse grondwet is de nationale godsdienst van het land de Islam. De islam is een godsdienst die in de zevende eeuw na Christus in Mekka gesticht is door de Profeet Mohammed.

Binnen de Islam zijn er twee hoofdrichtingen – soennieten en sjiieten - met daarnaast nog diverse andere richtingen. (Diagram Visual Information, N.D.)

Sjiieten vonden dat het leiderschap overgedragen moest worden op afstammelingen van Ali, de schoonzoon van de Profeet Mohammed. Sjiieten hechten andere waarden aan de Soenna en de Hadith. Zij hebben delen overgenomen van deze overleveringen, maar hebben daarnaast nog hun eigen boodschappen van de Profeet Mohammed. (Adolf, 2005, p. 217) (Christensen, 2011)

Echter, Soennieten baseren hun geloof op de Qur'an, maar daarnaast hechten zij ook waarde aan de Soenna en de Hadith. Dit zijn overgeleverde gewoonten en uitspraken van de Profeet Mohammed tijdens zijn leven. Volgens de Soennieten heeft Mohammed geen vervangende leider aangewezen en kan iedereen leider van de moslims worden, de zogeheten kalief. Tegenwoordig is er geen kalief meer. (Adolf, 2005, p. 217)

Binnen de bovengenoemde stromingen zijn verschillende groepen te onderscheiden. Omdat Marokko de soennitische denkwijze van de islam aanhoudt, wordt er alleen op de groepen binnen deze denkwijze ingegaan. De verschillende groepen die te onderscheiden zijn, zijn:

- Hanafisme;
- Hanbalisme;
- Malikisme, en
- Shafi'ism.

In Marokko wordt vooral het Malikisme aangehangen. De Malakitische stroming van de islam is gesticht door Mail ibn Anas. Deze stroming volgt de koran, de hadith en berust op liberale eensgezindheid. (middleeastfacts.com, 2001-2011)

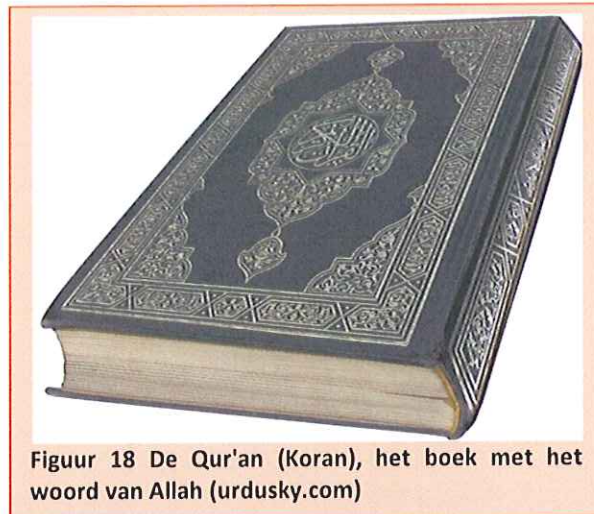
11.1.1. Qur'an (Koran)

Voor de Islam zijn er drie religieuze teksten, namelijk de Qur'an (Koran) die het woord van god verkondigt, de Hadith waarin uitspraken en daden van Mohammed in vermeld worden, en de Sharia, die de islamitische regels en voorschriften weer geeft. (Diagram Visual Information, N.D.)

De Qur'an bestaat uit verschillende hoofdstukken. Elk hoofdstuk is een verhaal met daarin een boodschap

verweven. De boodschap kan door elk persoon anders worden vertaald en geïnterpreteerd. Veel moslims lezen de Qur'an in het Arabisch en niet in de eigen taal, omdat vertalen als interpreteren gezien wordt. Elke vertaling kan de ware boodschap van de Qur'an te niet doen.

Professor doctor Hans Jansen is arabist en zegt in zijn boek *'Islam voor varkens, apen, ezels en andere beesten'* (2008) dat de Qur'an volgens de Islam het woord van god is die doorgegeven is aan de profeet Mohammed. Volgens Jansen zijn sommige verzen van de Qur'an aan de duistere kant, maar is de interpretatie ervan van belang.

Figuur 18 De Qur'an (Koran), het boek met het woord van Allah (urdusky.com)

11.2. Marokko en de islam als geloof

Adolf (2005, p. 222) noemt de islam 'een vrij ongeorganiseerd geloof'. Volgens Adolf is het mogelijk dat iedere gelovige benoemd kan worden als imam en zo voor kan dragen uit de koran. Hij merkt hierbij wel op dat de koning van Marokko de hoogste macht binnen de islam in Marokko is. Hij is de Amir al-Mou'minine, de aanvoerder van de gelovigen. Dit wordt tevens bevestigd door Driessen (2011) in een artikel in Dagblad de Pers.

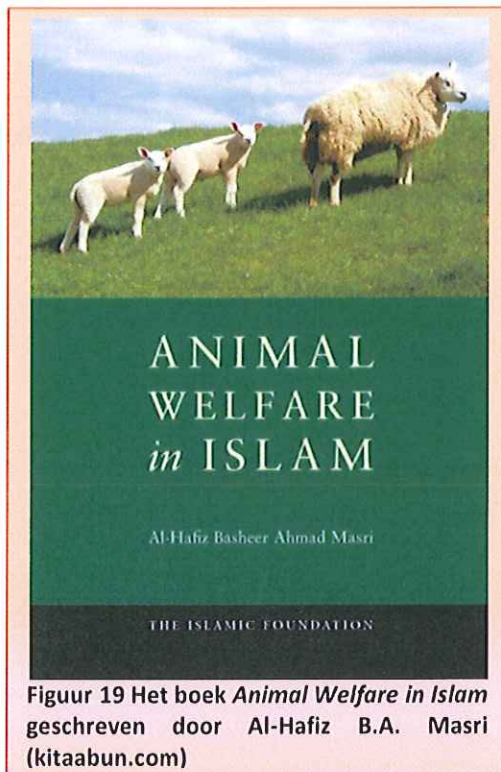
Volgens Adolf (2005, p. 222) is de koning naast aanvoerder der gelovigen ook de president van het college van oulema. Dit zijn islamitische Schriftgeleerden die zich bezig houden met morele en wettelijke kwesties in de samenleving.

Daarnaast noemt een belangrijk deel van de Marokkanen zichzelf moslim, zodat dat dit betekent dat zij vaak naar de moskee gaan, aldus Adolf. Volgens hem is de rol van de koning als aanvoerder der gelovigen voor de Marokkaanse moslims vooral een garantie dat Marokko geen radicale islamieten in de regering krijgt. (Adolf, 2005, p. 221)

11.3. Dierenwelzijn in de Islam

De Engelse Imam al Hafiz B.A. Masri heeft een boek geschreven over dieren in de Islam (Masri, N.D.). In dit boek legt de imam uit wat de Qur'an en de overleveringen die in de

Hadith staan genoteerd, over de omgangsvormen met dieren en interpreteert deze omgangsvormen naar de situatie van nu.

Volgens Masri zegt de Qur'an: "En er is geen beest dat op de aarde kruipt, noch een vogel die op zijn vleugels vliegt, of zij vormen gemeenschappen, zoals jij." (Qur'an 6:38) Volgens Masri zou dit betekenen dat alle dieren een leven hebben dat het samen met andere van zijn soort deelt. Met andere woorden, zij zijn gemeenschappen die hun eigen rechten hebben en hebben niet de waarden die de mens aan hen geeft. Ze zijn meer dan dat. Hij noemt deze details, omdat zelfs die soorten die als onbelangrijk of zelfs gevaarlijk beschouwd worden, het verdienen te worden behandeld als gemeenschappen, dat hun intrinsieke en niet waarneembare waarden erkend moet worden, ongeacht hun nut of hun schijnbare schadelijkheid. Daarbij zegt Masri dat volgens de overleveringen geen gevechten met dieren gehouden mogen

worden. Ook het vlees van de dieren die na zo'n gevecht overleden zijn, mag niet gegeten worden.

In één van de laatste hoofdstukken van zijn boek heeft Imam Masri het over geweld en wreedheid tegen dieren. Hij zegt daarbij dat preventie van lichamelijke wreedheid niet genoeg is; de geestelijke wreedheid is even belangrijk. Zo zou er een Hadith zijn die verteld over een vogel waarvan het nest beroofd was van haar jongen. Volgens deze overlevering zou Mohammed gezegd hebben dat de jongens die het nest leeggeroofd hadden de jongen terug moesten brengen want de gevoelens van de moedervogel waren gekwetst.

Tevens zegt Masri dat volgens verschillende overleveringen de profeet Mohammed heeft gezegd dat giften aan liefdadigheidsinstellingen die zich inzetten voor dieren ook worden beloond door Allah.

11.4. Conclusie

De Islam is, net als vele andere religies, voor een buitenstaander een gecompliceerde geloofsovertuiging. Hoewel uit verschillende bronnen blijkt dat de islam het belangrijk vindt geen enkel levend wezen schade toe te brengen, gebeurt dit in de praktijk toch. Nu is het zo dat niet alles afgeschoven kan worden op een godsdienst en de levenswijze die daarbij hoort. Tevens kan er ook niet gezegd worden dat mensen die de islam aanhangen zich beter aan hun godsdienst zouden moeten houden, omdat dit ook geldt voor andere godsdiensten en hun levenswijzen.

Om bovenstaande informatie te kunnen gebruiken, moet er goed nagedacht worden hoe deze strategisch te gebruiken is, maar op het zelfde moment niet kwetsen en ondermijnend over komt. Als westerling en niet moslim is het nog een fractie moeilijker om Marokkanen te doen inzien dat de islam het afkeurt om dieren te kwellen. Dit zou juist averechts kunnen werken, omdat hierbij de niet-gelovige de gelovige de les leest over hoe de gelovige zijn geloof zou moeten belijden.

12. Buitenland

Het is van belang te weten hoe Marokko tegenover het buitenland staat, om te kijken op welke manier het beste de contacten onderhouden kunnen worden. Daarnaast kan het zijn dat dit van invloed kan zijn op de wijze waarop MPC wordt benaderd.

12.1. Houding naar het buitenland

Volgens York (2007) is de houding van Marokko gericht op het westen. Het land heeft zich aangesloten bij de oorlog tegen de 'oorlog tegen het terrorisme' van het westen. Het land is buitengewoon lid van de EU en heeft een nauwe band met Frankrijk, haar voormalige kolonisator. Volgens York (2007) onderhoudt Marokko de beste betrekkingen van alle islamitische landen met het Westen, vooral sinds koning Mohammed VI aan de macht is.

12.1.1. In het buitenland residerende Marokkanen

Sinds de jaren '60 van de vorige eeuw zijn veel mensen uit het noorden van Marokko als gastarbeider naar Europa gekomen. In Europa was veel werk, maar er waren te weinig arbeiders om het werk aan te nemen. Veel Marokkanen lieten hun kinderen en vrouwen over komen naar bijvoorbeeld Nederland. Zij mochten blijven en sindsdien is de groep Marokkanen in Europa verder uitgebreid.

Volgens Adolf (2005, pp. 145-146) hebben ongeveer 2 miljoen geregistreerde Marokkanen zich in het buitenland gevestigd. Hij zegt tevens dat deze emigranten een exportproduct zijn geworden van Marokko. Zij maken elk jaar geld over naar hun familie in Marokko of nemen goederen mee vanuit Europa naar Marokko wanneer ze zomers massaal naar hun land van herkomst afreizen. Op deze manier wordt er geld gepompt in de Marokkaanse economie. Adolf meldt tevens dat in 2004 een bedrag van 37 miljard dirham door hen werd overgemaakt. Dit komt ongeveer overeen met 3,4 miljard euro.

Volgens El Filalli (2012) heeft de populatie Marokkanen in Europa een grote invloed op Marokko. Gezien de huidige situatie in het Midden Oosten en Noord Afrika, de Arabische Lente, wordt er veel gebruik gemaakt van moderne communicatiemiddelen als mobiele telefonie, en social media als Facebook en YouTube. Hij heeft uit ervaring ondervonden dat het zinvol is om via social media op te roepen tot protest. Niet alleen voor de sociaal-economische en mensenrechten redenen, maar ook voor natuur, milieu, dierenwelzijn en bovenal corruptie. Hij heeft een mogelijkheid gezien om sociale media te gebruiken om mensen in bepaalde delen van Marokko op te roepen tot protest tegen corruptie, maar ook tegen het vernietigen van bepaalde bosgebieden.

El Filalli zegt tevens dat het mogelijk is om Europese Marokkanen te mobiliseren en hen in te zetten bij de bescherming van berberapen.

13. Discussie

Dit onderzoek is gedaan om een duidelijk beeld te krijgen van de Marokkaanse overheid en een advies te geven aan MPC over hoe zij de samenwerking met de Marokkaanse overheid in stand kan houden, dan wel te verbeteren, zodat de bescherming van berberapen gerealiseerd wordt en de illegale handel in deze primaten gestopt wordt.

Bij elk onderzoek zijn er punten van discussie, zowel in de methoden als in de resultaten. In dit hoofdstuk worden deze punten besproken en bediscussieerd.

13.1. Discussie van methoden

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van literatuur en op basis van deze literatuur is er gekozen voor het doen van interviews.

Het literatuuronderzoek is gestart met het zoeken naar informatie en deze bronnen te rangschikken naar onderwerp. Aan de hand van deze bronnen zijn de resultaten van dit onderzoek gevormd. Tevens is er aan de hand van deze bronnen gezocht naar andere bronnen die nieuwe informatie konden verschaffen. Uiteraard zijn er bronnen die niet aangeboord zijn voor dit onderzoek. Dit omdat er een keuze gemaakt moest worden en het onderzoek moest worden afgebakend.

De te interviewen personen zijn met zorg gekozen en er is een brief naar deze personen gestuurd om hen uit te nodigen voor een interview. Vervolgens is er meerdere malen contact gezocht met deze personen, via e-mail en via telefoon. Helaas was niet iedereen beschikbaar in de gestelde periode of wilde men niet meewerken aan het onderzoek. Mede hierdoor zijn er twee interviews gehouden in plaats van de geplande acht.

De informatie die verkregen is door het houden van bovenstaande interviews is vergeleken met de gevonden literatuur. Soms is de informatie die verkregen is het houden van interviews ontkracht door gevonden literatuur, andere keren kon de literatuur de meningen van de geïnterviewden ondersteunen.

13.2. Discussie van resultaten

De Marokkaanse regering is een gecompliceerd apparaat dat op dit moment aan veel verandering onderhevig is. De zogenaamde Arabische Lente heeft nog steeds zijn invloeden in Noord Afrika en het Midden Oosten en zo ook in Marokko. De houding van de Marokkaanse regering en ook die van de Marokkaanse koning richting het volk heeft een verandering doorgemaakt in 2011 en is nog steeds aan het veranderen. Door deze nieuwe ontwikkelingen is het moeilijk om een goed beeld van de regering te krijgen. In dit onderzoek is geprobeerd een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de Marokkaanse regering in de huidige tijden.

Daarnaast is de Marokkaanse regering, los van de gevolgen van de Arabische Lente, moeilijk te doorgronden. Door de grote hoeveelheid aan bureaucratie is het moeilijk uit te zoeken waar een organisatie als MPC moet beginnen met haar banden met een regering. Toch is er geprobeerd om met de gevonden informatie een zo goed mogelijk beeld te schetsen van de Marokkaanse regering. Er kan op korte termijn veel veranderen door deze Arabische Lente. De houding van de regering kan veranderen, de houding van de bevolking kan veranderen,

zowel ten opzichte van de regering als ten opzichte van natuur. Anderzijds kan er ook weinig veranderen, omdat de regering andere prioriteiten stelt, namelijk meer democratie voor de bevolking, beter onderwijs en meer banen.

14. Conclusie

De Marokkaanse overheid heeft een gecompliceerde opbouw, met veel verschillende ministeries en secretariaten die nagenoeg onafhankelijk van elkaar lijken te werken. De een valt direct onder de koning, de ander wordt geleid door een minister die verantwoording moet afleggen bij de minister-president.

Binnen het bestuurlijk apparaat, zowel op landelijk, provinciaal, regionaal als plaatselijk niveau, heerst een vorm van bureaucratie waar rekening mee gehouden moet worden. Procedures kunnen langer duren doordat een voorstel verschillende niveaus in het bestuurlijk apparaat moet passeren voordat het goedgekeurd wordt.

In de aanloop van dit onderzoek en tijdens dit onderzoek zijn er in Marokko veranderingen geweest naar aanleiding van de Arabische Lente. Deze heeft ook plaats gevonden in Marokko, maar niet in de proporties van Libië, Tunesië en Egypte. De Marokkaanse regering wilde dit namelijk voor zijn en heeft toegestemd met hervormingen binnen het politieke apparaat. Zo heeft Marokko in 2011 een nieuwe grondwet gekregen, is de Moudawana (het familierecht) ten aanzien van de vrouw sinds het aantreden van koning Mohammed VI in 1999 verbeterd, wordt de corruptie binnen de overheid aangepakt en zijn er verbeteringen op het gebied van onderwijs en werkgelegenheid. Dit zijn op dit moment de prioriteiten van de Marokkaanse regering.

Toch heeft de Marokkaanse regering ook een kleine vooruitgang geboekt op het gebied van natuur en milieu. Marokko heeft zich in 1976 aangesloten bij de CITES conventie, waarbij een verdrag is ondertekend die er op toeziet dat bepaalde diersoorten beschermd worden tegen handel, stroperij en daarmee ook het uitsterven van deze diersoorten. CITES is een verdrag dat internationaal gerespecteerd wordt. Ook door Marokko wordt deze regelgeving gerespecteerd en dit heeft in de zomer van 2011 geresulteerd in een herziening van de natuurwet in Marokko. In deze nieuwe wet staan de consequenties van het houden, verhandelen of stropen van dieren die op de lijsten van CITES staan, zoals boetes die variëren van 5.000 tot 100.000 dirham. De hoogte van dit bedrag hangt af van de status van het dier in de bijlagen van CITES. Aan de handhaving van deze wet wordt op het moment dat dit rapport geschreven druk gewerkt.

Overheidsbeïnvloeding is afhankelijk van de cultuur waarin een bepaalde overheid zich bevindt. De Marokkaanse cultuur is een cultuur waarbij veel waarde gehecht wordt aan status, aan geld en aan het voorkomen van gezichtsverlies. Daarnaast wordt er veel gebruik gemaakt van het geven van cadeautjes. In een westers land als Nederland zou dit al snel gezien worden als omkoping en corruptie, terwijl in een Arabisch land, zoals Marokko, dit juist gezien wordt als het verzegelen van samenwerkingsverbanden en afspraken.

Een ander aspect waar rekening mee gehouden moet worden wanneer er samengewerkt wordt met de Marokkaanse overheid, is dat de cultuur van het land het niet toe laat om gezichtsverlies te lijden. Het is dus verstandig om de regering te laten denken dat zij met de

ideeën komen of er voor te zorgen dat alles in goed overleg gaat. Het is niet verstandig om een belerende houding aan te nemen. Dit zou juist averechts kunnen werken.

Terugkomend op de hoofdvraag van dit onderzoek: kan gezegd worden dat goed gekeken moet worden naar het niveau waarop MPC instapt. Op verschillende niveaus (landelijk, provinciaal, regionaal en lokaal) invloed uit oefenen, kan een positief effect hebben op de samenwerking. Daarbij moet rekening gehouden worden met de bureaucratische kant van Marokko, de cultuur zowel binnen als buiten de regering en de corruptie die in deze cultuur vastgeroest zit. Dit houdt in dat afspraken die gemaakt zijn niet op zeer korte termijn uitgevoerd kunnen worden, maar dat hier enige tijd overheen gaat door de bureaucratie, dat de cultuur een belangrijke factor is bij het benaderen van de doelgroep en dat corruptie bij het leven in Marokko hoort en dat hier mee omgegaan moet worden. Dit betekent niet perse dat hier in mee gegaan moet worden, maar dat er wel rekening mee gehouden moet worden.

15. Advies

Allereerst is MPC al goed op weg door samen te werken met Eaux et Forêts en met hen een actieplan te ontwikkelen en uit te voeren. Het is daarbij verstandig om ook te kijken wat er op lokaal niveau gedaan kan worden en daar een start te maken. Door van bovenaf én van onderaf te werken, zal het doel sneller bereikt worden.

Ten tweede is het van belang om samenwerkingsverbanden aan te gaan met andere organisaties die actief zijn in Marokko. Met zijn tweeën sta je sterker dan alleen en kan het hoofd geboden worden aan mogelijke corruptie.

Om de corruptie het hoofd te kunnen bieden, kan er ook gekeken worden naar hoe deze corruptie lokaal aan te pakken. Zoals eerder gezegd in dit onderzoek heeft de stichting Kantara in Marokko banden met kleinere lokale organisaties die corruptie met kleine cameraatjes vast legt en deze filmpjes publiek maakt via YouTube. MPC zou dit kunnen doen met de handelaren in berberapen, de stropers en mogelijk ook de kopers. Door lokale ordehandhavers bewijs te overhandigen van illegale praktijken, kunnen zij niet om de overtredingen heen en moeten zijn de overtredders aanpakken.

Ten derde is het van belang om er voor te zorgen dat de handhaving van de wet daadwerkelijk van de grond komt. De douane moet beter opgeleid worden om de vrachtladingen controleren die naar Europa gaan. Ze moeten kennis hebben van de documenten die bij de uitvoer van dieren aanwezig moeten zijn.

Ook de lokale ordehandhavers moeten de mogelijkheid krijgen om bijscholing te krijgen op het gebied van handel in dieren. Zij zijn degene die de handel op de markten en het stropen in leefgebieden moeten aanpakken. MPC zou dit samen met CITES en de Marokkaanse overheid aan kunnen pakken, bijvoorbeeld als vervolgcursus op de eerder gegeven cursus aan douanebeambten.

Ten vierde moet er een oplossing zijn voor de dieren die in beslag genomen worden bij de grenzen en op de markten van de steden. Er moet een opvang punt gecreëerd worden waar deze dieren kunnen verblijven en er een mogelijkheid is om ze te rehabiliteren en mogelijk zelfs uit te zetten. Voor die dieren die bij het stropen al 'bevrijd' worden, moet er een mogelijkheid gecreëerd worden om hen direct weer terug te zetten in hun leefgebied en bij hun familiegroep. MPC zou dit kunnen doen door samen te werken met andere organisaties en samen met hen opvangmogelijkheden te creëren.

Als laatste advies kan er gezegd worden dat er vervolgonderzoek gedaan moet worden naar het verloop van de invoering van de nieuwe natuurwetgeving. Dit omdat de nieuwe wetgeving nog niet voldoende geïmplementeerd is en er nog geen goede handhaving van deze wet is. Over twee jaar moet er een analyse gedaan worden van de vorderingen van deze nieuwe wetgeving.

Bibliografie

- 20minutos.es. (2011, februari 25). *Retiran de una vivienda de La Línea un mono salvaje adoptado como mascota por una familia*. Opgehaald van <http://www.20minutos.es/noticia/971566/0/>
- AAP, S. (2010). Do not buy me.
- Adolf, S. (2005). *Marokko achter de schermen, de wedloop voor een betere toekomst* (3 ed.). Amsterdam, Nederland: Amsterdam Prometheus / NRC Handelsblad.
- Adolf, S., & El Madkouri, H. (2011). *Marokko in beweging voor democratie en welvaart, een tussenbalans*. Utrecht, Nederland: FORUM, Instituut voor Multiculturele Vraagstukken.
- Al-bab.com. (2006, oktober 21). *Constitution of Morocco 1996*. Opgeroepen op oktober 30, 2011, van Al-bab.com: <http://www.al-bab.com/maroc/gov/con96.htm>
- Ali, S. (2009, juni 18). *Gebrek aan vrouwelijke vertegenwoordiging in Marokko*. (M. Azzimani, Redacteur) Opgeroepen op februari 11, 2011, van Maroc.NL: <http://www.maroc.nl/forums/buitenland/274257-gebrek-vrouwelijke-vertegenwoordiging-marokko.html>
- Arabist Jansen. (2011, oktober 31). *CV Nederlands*. Opgeroepen op oktober 31, 2011, van arabistjansen.nl: http://www.arabistjansen.nl/Arabist/cv_ned.html
- BBC. (n.d.). *The Story of Africa*. Opgeroepen op oktober 19, 2011, van BBC World Service: http://www.bbc.co.uk/worldservice/specials/1624_story_of_africa/page66.shtml
- Binebine, A. (2011, oktober 4). Aziz Binebine over Tazmamart, hoop en het hedendaagse Marokko. (K. Belorf, & Y. Channouf, Interviewers) Dewereldmorgen.be.
- BMCRif. (sd). *homepage*. Opgeroepen op oktober 31, 2011, van Barbary macaque conservation in the Rif: <http://www.barbarymacaque.org/>
- Boer, T. d. (2007). *Literatuuronderzoek naar gebruik en beleving van natuur van niet-westerse allochtonen in Nederland t.b.v. Nationale Parken*. Wageningen: Alterra.
- Buijs, A., Custers, M., & Langers, F. (2007). *Natuur door andere ogen bekeken - De natuurbeleving van allochtonen en jongeren*. Wageningen: Alterra.
- Buijs, A., de Witt, A., Alterra, & wAarde, S. (2007). *Kleurrijke natuur - de natuurbeleving van nieuwe Nederlanders*.
- Camperio Ciani, A., Martinoli, L., Capiluppi, C., Arahou, M., & Mouna, M. (2001). Effects of water availability and habitat quality on bark-stripping behaviour in Barbary macaques. *Conservation Biology*, 259-265.
- Christensen, E. (2011). Van arme koopman tot beroemde profeet. (S. Relster, Red.) *Historia*, 2011, pp. 62-69.

- CIA. (2011, oktober 24). Opgeroepen op oktober 30, 2011, van CIA Factbook Morocco:
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mo.html>
- CITES. (1979, juni 22). *Text of the Convention*. Opgeroepen op oktober 30, 2011, van Convention on International Trade in Endangered Species : <http://www.cites.org/eng/disc/text.php>
- CITES. (2011). *How CITES works*. Opgeroepen op februari 13, 2011, van CITES:
<http://www.cites.org/eng/disc/how.shtml>
- Colofon. (2004). *Checklist communicatie en participatie allochtonen*. Gemeente Utrecht.
- Convention on Biological Diversity. (2011). *Conference of the Parties (COP)*. Opgeroepen op mei 21, 2011, van The Convention on Biological Diversity:
<http://www.cbd.int/convention/cops.shtml>
- Costasur.com. (N.D.). *Marokkaanse cultuur Marokko*. Opgeroepen op december 28, 2011, van costasur.com: <http://maroc.costasur.com/nl/kunst-cultuur.html>
- Dagblad de Pers. (2011, juni 26). 'Neem geen apen mee uit Marokko'. Opgehaald van
<http://www.depers.nl/binnenland/577998/Neem-geen-ape-mee-uit-Marokko.html>
- Dahir n° 1-11-84 du 29 rejeb 1432 (2 juillet 2011) portant promulgation de la loi n° 29-05 relative à la protection des espèces de flore et de faune sauvages. (2011, juni 2). *Bulletin officiel n° 5962 du 19 chaabane 1432 (21-7-2011)*. Tetouan, Marokko.
- Dala, N., & Blommaert, S. (2010). *Intercultureel communiceren - wie durft? : duidelijke spelregels voor de nieuwsbrenger*. Tielt : Lannoo Campus.
- Diagram Visual Information. (N.D.). *Atriums compacte encyclopedie*. Rijswijk: Uitgeverij Elmar b.v.
- Douma, R. *Berberapen op Jema El Fna*. Marrakech, Marokko.
- Driessen, C. (2011, februari 4). Mohammed is god. (J.-J. Heij, & A. van der Horst, Red.) *Dagblad De Pers*, p. 3.
- El Filalli, M. (2012, februari 24). (R. Douma, Interviewer)
- encyclopedia.com. (N.D.). *encyclopedia.com*. Opgeroepen op 10 20, 2011, van encyclopedia.com:
[http://www.encyclopedia.com/topic/Muhammad_V_\(king_of_Morocco\).aspx](http://www.encyclopedia.com/topic/Muhammad_V_(king_of_Morocco).aspx)
- Eurostat. (2010, januari 18). *Eurostat News Release*. Opgeroepen op januari 6, 2012, van Eurostat:
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-18012010-AP/EN/3-18012010-AP-EN.PDF
- Fa, J. (1983). The Barbary Macaque - The Future. *Oryx*, 17(2), 62-67.
- Fa, J. E. (1984). Habitat Distribution and Habitat Preference. *International Journal of Primatology*, 5(3), 273-286.

- Forbes. (N.D.). *Forbes - Richest Royals*. Opgeroepen op 10 12, 2011, van http://www.forbes.com/2010/07/07/richest-royals-wealth-monarch-wedding-divorce-billionaire_slide_8.html
- Forum.nl. (2003). *Begrippen*. Opgeroepen op november 17, 2011, van Forum.nl: <http://www.forum.nl/trendsite/begrippen.html>
- Gascoigne, B. (2011). *History of Morocco*. Opgeroepen op juli 26, 2011, van Historyworld.com: <http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?historyid=ac97#3149>
- Geffen, G. v. (2001). *Intercultureel samenwerken* (1 ed.).
- Geolution.nl. (N.D.). *Natuurbeleving*. Opgeroepen op november 8, 2011, van Geolution: <http://www.geolution.nl/natuur/natuurbeleving.htm>
- GFME. (2006). Opgeroepen op oktober 30, 2011, van Global Foundation for Management Education : <http://www.gfme.org/index.htm>
- gilde-samenspraak.nl. (N.D.). *Over cultuurverschillen*. Opgeroepen op februari 8, 2012, van gilde-samenspraak.nl: <http://www.gilde-samenspraak.nl/sitebuilder/index.asp?nodeid=235>
- Ginneken, J. v., & Sookhoo, A. (2008). *Handboek wereldburger - Inleiding interculturele communicatie*. Den Haag: Boom Uitgevers.
- Google Earth. (2011). Satelietbeelden Marokko.
- HCP. (2011). Opgeroepen op oktober 30, 2011, van Site institutionnel du Haut-Commissariat au Plan du Royaume du Maroc: <http://www.hcp.ma/>
- Hodges, J., & Cortes, J. (2006). *The Barbary macaque: biology, management and conservation*. Nottingham, Verenigd Koninkrijk: Nottingham University Press.
- Hofstede, G., & Hofstede, G. J. (2005). *Cultures and Organizations, Software of the Mind*. USA: The McGraw-Hill Companies.
- Hofstede, G., Hofstede, G. J., & Minkov, M. (2011). *Allemaal andersdenkenden, omgaan met cultuurverschillen* (3 ed.). Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij Contact.
- Howe, M. (2005). *Morocco - The islamist awakening and other challenges*. New York, USA: Oxford university Press.
- Human Rights Watch. (2010). *About us*. Opgeroepen op maart 23, 2011, van Human Rights Watch : <http://www.hrw.org/en/about>
- Hummels, F. (2011, oktober). De lichtheid van 's ochtends opstaan en wel zien. *Broerstraat 5*, pp. 4-6.
- IFAW. (2009). *Jaarverslag*.
- IUCN. (2010, april). *Macaca sylvanus (Barbary macaque, Barbary ape)*. Opgeroepen op februari 11, 2011, van IUCN Red list of threatened species: <http://www.iucnredlist.org/apps/redlist/details/12561/0>

- Jansen, H. (2008). *Islam voor varkens, apen, ezels en andere beesten*. Amsterdam: Uitgeverij van Praag.
- Juffermans, J. (2006). *Nut & Noodzaak van de Mondiale Voetafdruk: Over de mondiale gebruiksruimte, duurzaamheid en mensenrechten*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Kantara. (2011, november 10). *Over Kantara*. Opgehaald van Kantara.nl: <http://www.kantara.nl/site/profieldisplay.asp?intxt=1>
- Kettani, H. (2010). 2010 World Muslim Population. *Proceedings of the 8th Hawaii International Conference on Arts and Humanities*,. Honolulu, Hawaii.
- kitaabun.com. (sd). Opgeroepen op december 13, 2011, van http://kitaabun.com/shopping3/product_info.php?products_id=949
- Knowledge Centre Religion and Development. (2010-2011). *Een definitie van religie*. Opgehaald van Knowledge Centre Religion and Development: <http://www.religion-and-development.nl/praktijkboek/ii-definities-en-begrippen/ii-1-een-definitie-van-religie>
- Lavieren, E. v. (2004). *The illegal trade in the Moroccan Barbary macaque (Macaca sylvanus) and the impact on the wild population*. Msc Primate conservation, Oxford Brookes University.
- Lavieren, E. v. (2005). *Staus of the Barbary macaque (Macaca sylvanus) popluation in the cedar forest, Middle Atlas Mountains, Morocco*.
- Lavieren, E. v. (2008). The illegal trade in Barbary macaque from Morocco and its impact on the wild population. *TRAFFIC Bulletin*, 3(21), 123-130.
- Lavieren, E. v. (2009). *The Barbary Macaque on the brink of extinction. The Fate of the only primate in north Africa - a species that is a symbol of Moroccan biodiversity and can help to protect vital Moroccan water resources*. Almere: AAP Sancturay for Exotic Animals.
- Lavieren, E. v. (2009). *The Barbary Macaque on the brink of extinction. The Fate of the only primate in north Africa - a species that is a symbol of Moroccan biodiversity and can help to protect vital Moroccan water resources*. Almere: AAP Sancturay for Exotic Animals.
- Lavieren, E. v. *Charcoal production in the national park*. Azrou, Marokko.
- Lavieren, E. v. (2011, juli 23). Persoonlijke Communicatie.
- Lavieren, E. v. (2011, juli 23). Persoonlijke Communicatie.
- Lavieren, E. v. (2012, januari 11). persoonlijke communicatie. (R. Douma, Interviewer)
- Lavieren, E. v., & Wich. (2009). *The Barbary macaque on the brink of extinction. The Fate of the only primate in north Africa - a species that is a symbol fo Moroccan biodiversity and can help to protect vital Moroccan water resources*. Almere: AAP Sanctuary for Exotic Animals.
- LinkedIn. (2011). *Rikkert Reijnen*. Opgeroepen op november 9, 2011, van LinkedIn-Netherlands: <http://nl.linkedin.com/pub/rikkert-reijnen/5/501/505>

- LinkedIn. (2011, november 10). *Siân Waters*. Opgehaald van LinkedIn:
<http://uk.linkedin.com/pub/sian-waters/12/410/73a>
- Maas, M. (2011, november 10). *Maartje Maas*. Opgehaald van LinkedIn:
<http://www.linkedin.com/in/maartjemaas>
- Maroc.ma. (N.D). *Portail national du Maroc*. Opgehaald van Maroc.ma:
<http://www.maroc.ma/PortailInst/An/MenuGauche/Institutions/Parliament/Parliament+1.htm>
- Marokko-info.nl. (sd). *Morocco Information - Facts and Figures*. Opgeroepen op februari 24, 2011, van Morokko Info: www.marokko-info.nl/english/facts-and-figures/
- Masri, a. H. (N.D.). *Animal in Islam by al Hafiz B.A. Masri*. Opgeroepen op december 20, 2010, van call-to-monotheism.com: http://www.call-to-monotheism.com/animals_in_islam__by_al_hafiz_b_a__masri
- Ménard, N., Vallet, D., & Gautier-Hion, A. (1985). Démographie et reproduction de *Macaca sylvanus* dans différents habitats en Algérie. *Primatologica*(44).
- Metro. (2011, juni 27). *Geen pitbull, dan maar een aap* . Opgehaald van
<http://www.metronieuws.nl/nieuws/geen-pitbull-dan-maar-een-aap/SrZkfz!8YagyeTxAdiYA/>
- middleeastfacts.com. (2001-2011). *Understanding Islam and the Muslims*. Opgeroepen op december 20, 2011, van middleeastfacts.com: <http://middleeastfacts.com/Articles/understanding-islam-and-the-muslims.php>
- Ministerie van Buitenlandse zaken, Nederland. (2007). Opgeroepen op februari 24, 2011, van
<http://www.minbuza.nl/dsresource?type=pdf&objectid=buzabeheer:47316&versionid=&subobjectname=>
- Ministerie van Communicatie van het Koninkrijk Marokko. (2006). Opgeroepen op april 13, 2011, van Accueil:
<http://www.mincom.gov.ma/MinCom/Fr/MenuGauche/Le+maroc/Geographie/Régions.htm>
- Moufakkir, O. (2011, november 10). *Curriculum vitae*. Opgehaald van
<http://cms.ttg.at/sixcms/media.php/2594/Prof.%20Dr.%20Omar%20Moufakkir.pdf>
- Mouna, M., & Camperio Ciani, A. (2006). Distribution and demography of the Barbary Macaque (*Macaca sylvanus* L.) in the wild. In J. Hodges, & J. Cortes, *The Barbary Macaque: Biology, Management and Conservation* (pp. 239-255). Nottingham: Nottingham University Press.
- MPC Foundation. (N.D). *Who are we?* Opgeroepen op november 17, 2010, van Moroccan Primate Conservation Foundation: http://www.mpcfoundation.nl/pages/14324/Who_are_we_.html
- Oates, J. (1996). *African Primates: Status Survey and Conservation Action Plan*. IUCN.
- One World Publications . (n.d.). *Morocco: From Empire to Independence*. Opgeroepen op oktober 12, 2011, van oneworld-publications.com: <http://www.oneworld-publications.com/samples/morocco-a-short-history.htm>

- O'Neil, D. (2006, mei 26). *Human Culture: What Is Culture?* Opgeroepen op december 30, 2011, van anthro.palomar.edu: http://anthro.palomar.edu/culture/culture_1.htm
- Portaal Belgium. (2010). *Internationale verdragen - Leefmilieu*. Opgeroepen op mei 20, 2011, van Portaal Belgium.be; informatie en diensten van de overheid: http://www.belgium.be/nl/leefmilieu/biodiversiteit_en_natuur/bedreigde_diersoorten/internationaal/
- que.es. (2011, februari 25). *Retiran de una vivienda de La Línea un mono salvaje adoptado como mascota por una familia*. Opgehaald van <http://www.que.es/cadiz/201102251552-retiran-vivienda-linea-mono-salvaje-epi.html>
- Rabbae, M. (2006). Marokko: van de regen in de drup. In E. v. Bovenkamp, & H. El Kaddouri (Red.), *Marokko uit de schaduw* (pp. 13-20). Amsterdam/Utrecht: Aksant/SMT.
- Redactie NRC Handelsblad. (2010, september 20). Marokko werkt nauwer samen met Nederlandse justitie. *NRC Handelsblad*.
- Riemersma, G. (2011). *Het land van zijn vader - Een marokkaanse familiegeschiedenis*. Amsterdam, Nederland: Podium.
- Rijksuniversiteit Groningen. (2011, mei 3). *Curriculum Vitae drs. G.M. (Greta) Riemersma*. Opgeroepen op oktober 31, 2011, van Pagina's van medewerkers en phd studenten: <http://www.rug.nl/staff/g.m.riemersma/cv>
- Rijnen, R. (2012, maart 12). (R. Douma, Interviewer)
- Rompelman, O. (N.D.). *De culturele dimensies volgens Hofstede*. Opgeroepen op december 30, 2011, van hansonsexperience.nl: http://www.hansonsexperience.com/blog/files/de_culturele_dimensies_volgens_hofstede.pdf
- rulers.org. (sd). Opgeroepen op november 22, 2011, van <http://www.rulers.org/muham5.jpg>
- Sadiki, L. (2011, juni 30). *Rebranding Morocco's monarchy by referendum - A constitutional referendum on july 1 cannot fix the gap between rich and poor in the 'exotic' kingdom*. Opgeroepen op oktober 10, 2011, van Aljazeera.net: <http://english.aljazeera.net/indepth/opinion/2011/06/201163084355247243.html>
- Sanders, S. (2011, juni 4). Het vanzelfsprekende, maar dan omgekeerd. *De Volkskrant*.
- Schermer, K. (sd). *Interculturele samenwerking en communicatie*. Noordhoff Uitgevers B.V.
- Schlager, N., Weisblatt, J., & Perez, O. J. (2004). *World Encyclopedia of Political Systems And Parties*.
- Schouten, W. (Red.). (2011, februari 21). Nu ook protesten Marokko. *Spits*, p. 8.
- Somalipress. (2008, augustus 4). *Government & Politics of Morocco - Somalipress.com*. Opgeroepen op maart 2, 2011, van Somalipress.com: <http://www.somalipress.com/morocco-overview/government-politics-morocco-1098.html>

- Somers, N., van der Kroon, S., & Overbeek, G. (2004). *Hoe vreemd is natuur in Nederland? Natuurbeelden van allochtonen*. Den Haag: LEI.
- spana.org. (2011). *our people*. Opgehaald van spana.org: <http://spana.org/our-people-0>
- Spana.org.ma. (2011). *a propos de nous - organisation*. Opgehaald van spana.org: <http://www.spana.org.ma/a-propos-de-nous/organisation>
- Stichting AAP. (2009). Code red for the Barbary macaque.
- Taub, D. (1975). Notes and News. *Oryx*, 13(3), 245-253.
- Thorson, E., & Wold, C. (2010). Legal Opinion concerning the Implementation of the convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora by Morocco under existing Moroccan law. Lewis and Clark Law School.
- Time Rime Education. (N.D.). *Tijd van Grieken en Romeinen*. Opgehaald van Time Rime Education: <http://demoschool.timerime.com/nl/periode/374846/Tijd+van+Grieken+en+Romeinen/>
- Traa, J. v. (2009, maart 4). In Tazmamart bracht alleen de dood verlossing. *Trouw*.
- Transparency International. (2008). *Bribe Payers Index*. Berlijn: Transparency International.
- Transparency International. (2010). *Corruption Preception Index 2010*. Transparency International , Berlin.
- U.S. Department of State. (2012, 03 20). Opgehaald van Background Note: Morocco: <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5431.htm>
- UNDP. (2011). *Human Development Report 2011 - Sustainability and Equity: A better Future for All*.
- UNEP-WCMC. (2011, oktober 30). Opgeroepen op oktober 30, 2011, van UNEP-WCMC Species Database: CITES-Listed Species : <http://www.cites.org/eng/resources/species.html>
- UNEP-WCMC. (2011, oktober 30). *CITES-Listed Species*. Opgeroepen op oktober 30, 2011, van UNEP-WCMC Species Database: <http://www.cites.org/eng/resources/species.html>
- UNICEF. (2011). Opgeroepen op oktober 30, 2011, van Unicef - Home: <http://www.unicef.org/index.php>
- urdusky.com. (sd). Opgeroepen op december 13, 2011, van <http://www.urdusky.com/information/a-collection-of-beautiful-holly-quran-pictures-al-quran.html/>
- US State Departement. (1998, januari 30). *Morocco Country Report on Human Rights Practices for 1997*. Opgeroepen op mei 15, 2011, van U.S. Department of State: http://www.state.gov/www/global/human_rights/1997_hrp_report/morocco.html
- Verrijp, A., & Willems, G. (2010, mei 13). *Marokko geschiedenis*. Opgehaald van landenweb.nl: <http://www landenweb.net/marokko/geschiedenis/>

- World Bank. (2011). *Morocco - Data*. Opgeroepen op oktober 30, 2011, van Worldbank.org:
<http://data.worldbank.org/country/morocco>
- World Bank. (2012, januari 2). *Algeria - Data*. Opgehaald van Worldbank.org: data.worldbank.org
- World Bank. (2012, januari 12). *International tourism - number of arrivals*. Opgehaald van Worldbank.org:
http://search.worldbank.org/quickview?name=International+%3Cem%3Etourism%3C%2Fem%3E%2C+number+of+arrivals&id=ST.INT.ARVL&type=Indicators&cube_no=2&qterm=tourism
- World Bank. (2012, januari 2). *Netherlands - Data*. Opgehaald van Worldbank.org:
<http://data.worldbank.org/country/netherlands>
- World Health Organisation. (2011). *Morocco*. Opgeroepen op oktober 30, 2011, van WHO:
<http://www.who.int/countries/mar/en/>
- World Health Organization. (sd). Opgeroepen op januari 8, 2012, van who.int:
<http://gis.emro.who.int/HealthSystemObservatory/PDF/Morocco/Health%20system%20organization.pdf>
- WSPA. (2008). *Policy*.
- www.overheid.nl. (2011). *Overheid.nl, constitutionele monarchie*. Opgeroepen op april 28, 2011, van Overheid.nl; De wegwijzer naar informatie en diensten van alle overheden:
<http://www.overheid.nl/zowerktdeoverheid/hoewerktdedemocratie/constitutionelemonarchie>
- York, J. (2007). *Cultuur Bewust! Marokko*. Rijswijk: Elmar.
- Zurk, N. v. (2003). *Werelden van verschil ; Over de problemen met betrekking tot MArokkaanse jongeren in het vmbo-onderwijs in Gouda, gezien door de ogen van het schoolpersoneel, de Marokkaanse ouders en de jongeren zelf*. Faculteit der Sociaal Culturele Wetenschappen, Culturele Antropologie / Sociologie der Niet-Westerse Samenlevingen. Amsterdam: Vrij Universiteit van Amsterdam.

Bijlage 1: "Marokko in cijfers"

Demografie

	Marokko	jaar	Algerije	jaar	Nederland	jaar
Aantal inwoners	31.951.412	2010	35.468.208	2010	16.612.213	2010
bevolkingsgroei (jaarlijks %)	1%	2010	15%	2010	0,5%	2010
bevolking leeftijd 0-14 (% van het totaal)	28%	2010	27%	2010	18%	2010
bevolking leeftijd 15-64 (% van het totaal)	66%	2010	68%	2010	67%	2010
bevolking leeftijd 65 en ouder (% van het totaal)	5%	2010	5%	2010	15%	2010
geboortecijfer (per 1.000 mensen)	20	2009	20	2009	11	2009
Populatie, vrouw (% of total)	51%	2010	49,5%	2010	50,4%	2010

economie

GNI per capita	\$	2010	\$	2010	\$	2010
	2.850,00		4.450,00		49.050,00	
Populatie levend onder nationale armoede grens	9%	2007	22,6%	1995	11%	

gezondheidszorg

sterftecijfer voor het vijfde levensjaar per 1000	33,6	2010	36	2010	4	2010
Levensverwachting bij geboorte	72	2009	73	2009	81	2009

Onderwijs

Alfabetisme, volwassenen totaal (% van de mensen van 15 en ouder)	56,0%	2009	73%	2006	ND	
inschrijving primair onderwijs	94,0%	2010	96%	2010	100%	2009
inschrijving secundair onderwijs	35%	2003	67%	2004	87%	2009
inschrijving tertiair onderwijs	13%	2009	31%	2010	63%	2009

natuur en milieu

CO2 emissie ton per hoofd van de bevolking	1,5	2008	3,2	2008	10,6	2008
landbouwgrond (% van landoppervlak)	67,3%	2009	17,4%	2009	56,8%	2009
landbouw-geïrrigeerde gronden (% van totale landbouwgrond)	4,6%	2009	2,1%	2008	10,6%	2007
bosgebied (% van landoppervlak)	11,5%	2010	0,6%	2010	10,8%	2010
landoppervlak (vierkante km)	4.463	2010	2.381.740	2010	33.730	2010
bedreigde zoogdieren	18	2010	14	2010	4	2010
ecologische voetafdruk (gha/pers)	1,22	2007	1,59	2007	6,19	2007
jaarlijkse zoetwater opnames voor landbouw (% van totaal)	87%	2009	64%	2009	1%	2009
jaarlijkse zoetwater opnames voor 'huiselijk gebruik' (% van totaal)	10%	2009	23%	2009	12%	2009
jaarlijkse zoetwater opnames voor industrie (% van totaal)	3%	2009	14%	2009	87%	2009
jaarlijkse zoetwater opnames totaal (inmiljarden kubieke meters)	12,60	2009	6,20	2009	10,60	2009